

ПОСЛЕ ДВЕ ГОДИНЕ ОД КАТАСТРОФАЛНОГ ПОЖАРА У СРПСКОЈ ЦАРСКОЈ ЛАВРИ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА

Припреме за обнову Синодика

Последице ватрене стихије, која је оштетила више од половине манастирских грађевина, уклањају заједно прчи и српски стручњаци, уважавајући мишљење све бројнијег хиландарског браћества

дар и данас, две године од катастрофалног пожара, пун металних конструкција и скела које придржавају нагореле зидове да се не уруше и тиме доведу у опасност грађевине у непосредној околини. Велики конак посledњи је рашчишћен прошле јесени, што је означило крај чишћења целокупног манастирског комплекса“, рекао је Миливој Ранђић, директор београдске Хиландарске задужбине, коју многи сматрају хиландарском амбасадом у Србији.

Како је Хиландар прави мали средњовековни град у коме се – уз монахе, раднике на имању и поклонике – могло затећи и 150 људи дневно, још пре пожара постојао је проблем одговарајућег смештаја гостију. Не само због простора већ и због мира неопходног монасима да би се у потпуности посветили животу који су одабрали. Због тога је неколико година пре пожара припремљен пројекат реконструкције старе Сенаре, штале и куће за мазгаре изван манастирских зидина подигнуте у 19. веку, која је, пошто година није коришћена за оног шта је саграђена, требало да постане конак за смештај гостију. Осим тога, у неким светогорским манастирима, у Григоријату, на пример, гостински конаци су и смештени изван манастирских зидина и далеко од монашких одаја. Проблем са смештајем постао је још већи после катастрофалног пожара, па је реконструкција сенаре постала још неопходнија и хитнија, јер би се њеним преуређењем добило више од 50 лежајева, кухиња и трпезарија. Уређење Сенаре, које би требало да буде готово овог пролећа, одлагано је готово годину и по због новца, јер се, кажу упућени, ниједан посао у Хиландару не започиње пре него што се за њега не обезбеде потребна средства.

Од 10.500 квадратних метара, колико је била укупна корисна површина манастирских зграда, у пожару је изгорело више од 5.700 квадрата. Да штета буде још већа, темељна вишегодишња реконструкција Белог конака била је завршена само неколико месеци пре пожара. Ватром је захваћено осам грађевинских целина, док су трпезарија Светог краља Милутина из 14. века и параклис Светих арханђела претрпeli извесна оштећења услед близине ватре и гашења пожара.

Шта је у Хиландару урађено у претходне две године, шта је планирано за ову годину и колико би обнова свега што је ватра унишила и оштетила могла да траје?

Да би обнова уопште могла да почне, неопходно је било пре свега уклонити шут и рашчишти рушевине, што није био ни једноставан, ни рутински посао. А још мање брз. Због темпа којим је уклањан шут, који се нарочито монасима и члановима манастирског стручног тима чинио спорији него што је требало, братство се и само често прихватало алата да би се што пре створили услови за почетак обнове порушених грађевина.

„Рашчишћавање је текло по програму Кедака, грчког Центра за очување светогорског наслеђа, који је паралелно са уклањањем шута предузимао и заштитне мере да не би дошло до урушавања зидова који су остали без икакве потпоре. Од изгорелих конака остале су само спољне зидине јер је унутрашња конструкција од дрвета изгорела у ватри. Зато је Хиландар

роватно зато што се боравак у Хиландару сматра крупном духовног подвигом. За долазак нових монаха, међутим, нема места док се не уреде нови монашки станови.

После уклањања шута са згаришта, које је било деликатно и због страха да би са шутом могле да буду бачене и неке реликвије – попут светитељских моштију – и стављања Сенаре под кров, пре неколико месеци почеле су припреме за обнову једног од изгорелих конака, познатог као конак из 1814. године или Синодик, назван тако јер се овде налазио Синодик – сала за састанке и келија за патријарха. Од овог конака подигнутог у другој деценији 19. века сачувани су спољни видови и средишњи стуб који је носио дрвену међуспратну конструкцију. Уништена је и метална конструкција која је коришћена у градњи, а сва дрвенаја је изгорела. После нивелисања терена и осталих припремних радова, обнова Синодика требало би да почне са првим пролећним данима кад у Хиландару почиње и нова грађевинска сезона. Планирано је да поправка овог конака буде окончана у овој години.

Подсећајући да стручњаке заокупља дилема има ли у обнови Хиландара места за савремене грађевинске материјале и технологије, пре свега бетон, архитекта Мирко Ковачевић каже да су и монаси и стручни тим, који је манастир основао од српских и грчких архитеката и инжењера, сагласни да обнова не сме да доведе у питање аутентичност манастирске целине. Али и открива да хиландарско братство није противно употреби савремених грађевинских материјала где год је то примерено и могуће. Ковачевић – који више од две деценије руководи свим пословима који су рађени у Хиландару и који је, кад би се сабрало све време које је провео са хиландарском братијом, у српском манастиру на Светој Гори укупно провео више од пет година – подсећа да је бетон већ добио „зелено светло“ у монашкој држави, али и у Хиландару. Већ је коришћен не само за обнову грчког манастира Ватопед, који је страдао у великом пожару 1970. године, него и при реконструкцији хиландарског конака Јужна Мала који је

Не само грађевински и хиландарски монаси помажу обнову манастира

обновљен у 16. веку потиче још из времена краља Милутина.

Ваља лепа и велика грађевина дрвене конструкције непосредно пре пожара била је обновљена уз коришћење метода традиционалне изградње, а то значи употребу дрвених греда, али се стручњаци и монаси сад озбиљно питају има ли смисла на исти начин обновљати конак на коме су после пожара остали само спољни зидови, па су грчки стручњаци морали да поставе металне подупираче да и њихов ветар и киша не би срушили. Доказ да спољни свет и те како утиче на живот светогорских монаха није

само прихватање модерних средстава комуникације – телефона, факса и компјутера, већ и размишљање да се у хиландарске конаке уграде лифтови. Ако лифт већ више од деценије постоји у Ватопеду, зар није реално да га добије и Хиландар?

Реални у жељама, што је особина свих светогорских старадаца, и Хиландарци не очекују да ће Хиландар моћи да буде обновљен за годину дана, јер није ни саграђен за једну сезону, али готово са тугом прихватају процене грчких стручњака да ће за потпуну обнову сагрелог дела Хиландара бити потребно више од деценије. Архитекта Мирко Ковачевић се не чуди прогнозама грчких колега, знајући да је грчки манастир Ватопед после пожара обнављан 20 година, али ипак сматра да би, ако не би било проблема са обезбеђивањем новца, обнова могла да се заврши за шест-седам година. Али, каже, ако се радови настаје веома досадашњим темпом, онда ће Хиландар бити градилиште најмање деценију и по. Монаси то највише осећају јер живе у скученом простору, а недостаје им и манастирски мир, каже архитекта Мирко Ковачевић.

Мирјана КУБУРОВИЋ

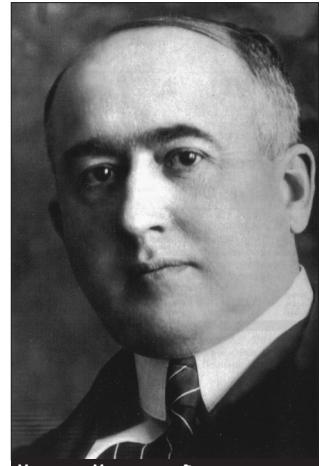

ИЗ БРОЈА У БРОЈ

Миланковић
међу великанима

Тематска изложба „Великани светске науке са Београдског универзитета“ у Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић“ била је марту посвећена Милутину Миланковићу (1879–1958). Заиста опет пун погодак и признање како организатору тако и аутору изложбе и каталога др Стели Филији Матутиновић.

Данас најцитиранији српски научник у свету и недавно од стране НАСА у Сједињеним Државама проглашен за једног од петнаесторице највећих научника, достојанствено је представљен и у Београду, на чијем је универзитету радио готово

Милутин Милонновић

пола века и стекао највиша светска признања.

Упечатљиво је и илустративно да из њега нису стајале ни лабораторије ни институти, него само налив-перо, шибер и наочари, и да је испод тоје настало све оно чиме је задужио научку.

Обиље књига, енциклопедија, часописа и других публикација из читавог света пре гledно представљају његово велико дело. А међу другима, ту су и његова дела о популарној науци, затим његов животопис у три тома писан и с књижевним претензијама, као и недавно објављена књига о породици др Душана Миланковића под насловом *Моји Миланковићи из Даља*, као и CD посвећен његовој култној књизи *Кроз васону и векове*, који је осмислила професор Вера Миланковић. Из Миланковићева заоставштине приказана су и оригинална документа, фотографија његове и његове породице, као и златна диплома Бечке политехнике која му је уручена о педесетогодишњици одбране доктората.

И ову изложбу посвећену Милутину Миланковићу скака-ко не треба пропустити јер уверљivo подсећа на време „када су и маленом Србијом корачали велики људи“. **Б. П.**

Амбасадори
у Вуковој
задужбини

У понедељак, 27. фебруара 2006. године, Вукову задужбину, на њен позив, посетио је амбасадор Републике Аустрије господин *Gerhard Jandl*, са супругом Евом. Разговарао је са академицом Дејаном Медаковићем и Зораном Константиновићем и са др Миодрагом Матицким о активностима на унапређивању међусобних веза и сарадње. Договорено је да се промоција књиге академика Медаковића *Јосиф II и Срби* обави у резиденцији амбасадора у Београду. Амбасадору је поклоњена књига академика Медаковића *Дунав – река јединства Европе*, коју је издао *Prometej* из Новог Сада и фототипско из-

дање првог годишта Вукове *Данице* из 1826. године.

Вукову задужбину је посетила и госпођа *Lavanya Prasad*, амбасадор Индије у Београду, и разговарала са Слађаном Млађеном о промоцији књиге о Вуку Стефановићу Карадићу, аутора *Gnada Mikerjee*, професора славистике у Њу Делхију. То је прва књига на енглеском језику о Вуку која је објављена у Индији (2005), а предговор за њу написао је професор др Егон Фекета. Промоција књиге одржана је 7. априла у 18.30 часова у Свечаној сали Скупштине града Београда. На сачетност су позвани научни, културни и јавни радници Србије и Црне Горе, пре свега они који се баве делом Вука Карадића, као и представници државне заједнице Србија и Црна Гора и дипломатског корпа. Амбасада Индије и Скупштина града Београда, са Вуковом задужбином, организатори су овог скupa.

Представници
министарства
у Задужбини

На позив председника Скупштине Вукове задужбине академика Дејана Медаковића, Вукову задужбину посетили су, 10. фебруара 2006. године, професор др Александар Поповић, министар науке и заштите животне средине, и Славица Ђук, саветник у Министарству културе, и разговарали о активностима Вукове задужбине у 2006. години, а за чије је остваривање неопходна финансијска помоћ ресорних министарстава у Влади Републике Србије.

Договорене су конкретне акције које ће ова министарства подржати у наредном периоду. Задужбина ће предложить и Министарству просвете и спорта и Министарству за дипломатију да и они, у оквиру делокруга свог рада, помогну неке њене важније активности.

Изложба
о Хиландару

У Клубу, Галерији Дома Вукове задужбине, отворена је изложба *Фотографије на платну*, посвећена манастиру Хиландар. Аутор је Миодраг Б. Бранковић, члан Удружења foto- и филмских радника Србије. У прелепом амбијенту Галерије Вуковог дома изложен су радови који доносију лепоту архитектонског комплекса ове свете српске царске лавре.

По речима Николе Кусовића, Миодрагу Бранковићу поуздана је да ће *Фотографија* изрази нешто од мистичне лепоте иначе тешко ухапсивог монашког молитвениог шиховања, због којих изложбе његових фотографија привлаче својашту пажњу и уживају пуно поштовање.

Изложба је отворена 13. марта и трајаће до 30. марта 2006. године.

Дарови Вуковој
задужбини

Вуковој задужбини даровали су своје књиге и књиге других аутора: Институт за књижевност и уметност, Београд; Историјски музеј Србије, Београд; Михаило Милосављевић, Београд; Дејан Медаковић, Београд; Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“, Зрењанин; Завичајно друштво „Први српски устанак“, Мишар; Слободан Ж. Марковић, Београд, и Савез Срба у Румунији.

Управа Вукове задужбине најтоплије им захваљује. **С. Б.**

ПОМЕНИК

Бода Марковић

(1935–2006)

Жа измаку првог месеца ове године (30. јануара 2006) прекинула се животна и стваралачка нит Боде Марковића, радио аутора, позоришног редитеља, песника и, не најмање, надахнутог усменог проповедача. У његовом су опусу *Жуте приче*, песничка збирка *Подмићени Прометеј* и четрдесетак театарских представа. Добитник је и две Стеријине награде за позоришну режију. Које год ствари се дотакао, он је мењао њену боју и музiku, или је ипак, изнад свега, био радио стваралац, један од најбољих и у нашим и у међународним размерама.

Од 1960. године, када је дошао у Радио Београд, Бода Марковић се бавио уметношћу звука, трагајући за његовим најдубљим кореном у одзвонима природе, архаичних народних умотворина и префињења песничке речи. Са Дарком Татићем и Арсенијем Јовановићем, положио је темеље београдске радиодрамске школе, познате и цењене у међународним оквирима. Сам је стигао

до врхова радиофонског стваралаштва наградом на фестиwalu *Prix Italia* 1985. године (*Трајање ћоје пејелу*, према тексту Љубиша Лебовића) и бројним признањима приспелим са југословенске „Недеље радија“ у Охриду и сталног годишњег конкурса Радио Београда. Није, међутим, био монах експерименталне акустичке вере, него њен инспирисан апостол, човек који је са огромним знањем и одушевљењем проповедао и ширио *шишење звуком*.

У часу коначног инвентара, видимо га окруженог раритетним грамофонским плочама, пробраним дисковима, фотокопијама апокрифних политичких памфлета и антикварним и најактуелijим књигама, које се мало где могу наћи. Са Бодом Марковићем још је била жива атмосфера уметничких салона и седељки на којима се чула умна реч. Ако бисте у тој прилици поменули заумне, омамљујуће звукове са врхова Тибета, или из јеврејских храмова, или из репетитивних опесија Гласовог *Ајништайн на плахи*, које слушаочеву свест све дубље увлаче у вирове надреалног, Бода Марковић је већ са полица скидао ексклузивне снимке, до чијих је тајни дошао први, да би и другима несебично и са аутентичним унутрашњим жаром представљао њихову опојну моћ.

Овај човек широких хоризоната и експлизивне енергије

Душко Трифуновић

(1933–2006)

За Душку Трифуновића је везан један риједак парадокс: *то је пјесник који је више познат него што је читан*. Кад сам већ почeo парадоксом, рећи ћу још један: што Трифуновићева поезија још није била предметом озбиљнијих критичких разматрања, што о њој нису још написани темељити текстови, што он још није заузео високо мјесто у прегледима, антологијама, па и историјама књижевности, не долази само отуда што је више познат него читан, већ и зато што је ова поезија, иако често говорена са позорница и пред публиком, изузетно сложевита, неухватљива, жила-ва и неподобна за сврставања у већ познате поетске, критичке и теоријске калупе. Са мало претjerivanja које увијек из новог угла освијетли ствари могли би

смо рећи да је Трифуновићева поезија заправо херметична!

То што је он у поезију успио да „протури у народ“, више говори о вјештини и инвенцији тог протурања него о самој природи поезије. Тај његов, да тако кажем, изванлитерарни активизам, она својеврсна страст са којом је децењијама пролазио босанским и иным просторима као по-кретни пано поезије, за чију је популаризацију урадио више него официјелне институције и штабови људи, почела је, тако рећи, да му се свети: коме год поменете ово име, свак одмахне: *A, знам!*, и као да тиме одмах ставља до знања да му је, што се тог пјесника тиче, све јасно. Само, све ми се чини, да је то знање крхко, и да је заправо ријеч о духовној лијености и инертности, о оној нашој паланачкој нестриљивости, која би, што прије и са што мање муке, најрадије живе људе потпала у фиоке, а на фиокама јасно и у што мање ријечи написала шта је њихов садржај, шта је унутра. Да се не плаше! На таквој једној фиоки мистификаторски чаршијски дух је почeo за овог пјесника да испишије једну већ пекоративну синтагму: *естрадна поезија* – са јасном наканом да, најзад, сруши тај „мит“ и да на пјесничкој пристојоље устоличи неког мутавог но претенцијног и, наравно, аутохтоног стихотворца.

Тиме започиње да се одомаћије стара књижевна лаж, чији су методи одвијали прозирнији: кад таква критика прави ревалоризацију, када, дакле, некога хоће да „сведе на праву мјеру“, онда примјењује „европске“ критеријуме, а када свога скрибента жeli да промовише у писци – примјериће му критеријум *непенака!* Било како било, ствар са фиокама није најсрћенија, понајвише стога што се фиоке понекад по-вампире, што садржаји из њихових покупљају напоље. А када је упитању поезија, то повампирање се догађа са сваким новим и озбиљнијим читањем. И са појавом нове књиге, наравно.

С правом бисмо могли рећи да на почетку Трифуновићевог свијета не беше ни ријечни амеба, већ *страж*, или, како он вели, „ужасан жар /од кога човек може званично да полуђи“. Овај подвучени прилог нас неосјетно, својом савременом сигнализацијом, пребадује из антрополошког и ученичког оквира кенозоика и плеистоцена, у ужи, друштвени и идеолошки оквир, у коме *homo sapiens* све више замењује *homo panikus*: „колико човек памти – толико ужас траје“. Као превентивно ослобађање од конвенционалног и у својој лажи лицемјерног, егocentriчног и антропоморфног „човјекољубља“, дехуманизација са собом носи нешто од оних пријесних или изворних нагона који су мањом окрутни, али који стоје дубоко у људској природи и које не могу затрпати друштвене лажи и опсјене. За тим првотним, пећинским, људским поривима у сваком нашем

данашњем, култивисаном и камуфлираном чину трага овај пјесник, коме је страх опесивни мотив нашег репресивног времена, чије изворе налазију још у праисторији, у којој и наше прародитеље затиче већ у оваквој породичној слици:

*и клекли да воде љубав
скоро чистују содомију
кад налетеју старији гости...*

Тај првотни страх од трећега, страх од госта, страх од других, „онај фосфор што се нађе у костима“, тај друштвени и идеолошки страх, и лежи у основи наших данашњих стражова и мора које нас, као колективне болеснике, уводе у Трифуновићеву шок-собу, где заправо постајемо личности ове поезије. Шок-соба, као глобална метафора, и није ништа друго до изузетно прецизна метафора ове наше модерне луднице, варџијанца Дантеовог пакла, којим уместо религијске владе идеолошка свијест, та савремена дорма и ломча помјерених људских живота. Њена фантастична стилизација од обичних, људских ствари прави фантоме са којима и није могућа извршна комуникација. Повремена отицања, бунца, крикови и јауци тих здружених и потресних људи, у овим стварним круговима нашег свакодневног пакла, читаву Трифуновићеву визију уводе у гротескну раван, на којој се догађа црно позориште, са тројима болесницима у шок-собама на којима смо већ били свики – из ових стихова проговори сауморно осјећање свијета, ледени дах трагике.

Шок-соба је изузетно срећно пронађен литерарни алиби, или, како би се то стварни рекло, основно мотивација иезги. То је она централна синтагма из које све зрачи и у коју се све улијева: болесници у шок-собама најчешће сијају у нормалном стању, само се понеко од њих отима и повремено долази свијести. Те крикове и јауке, помјерена бунца и луцидне тренутке, та свједочанства овоме времену, све је то Трифун

је, за коју је свако пространство било премало, држao је стално пред очима вредности српске националне баштине и приносио их, без страха од светскога и стица од свога, уз класичне културне узоре великих народа, налазећи свуда кореспонденције и сагласности, исте мелодије и исту људску срж. Радиофонски је тумачио народне песме, бајке и непресахле поруке Вука Стефановића Карадића, први претварао у класику поезију Душана Матића, Васка Попе, Миодрага Павловића, Борислава Радовића, Бранислава Петровића и водио нас са собом, микрофонском чаролијом, у српско ресење, на *Вече у Помазу код Ильја Чобаба*. Етнодокументарцем *Дозиравања* задивио је 1980. године инострану публику добио специјалну похвалу жирија на фестивалу *Prix Italia*. Пошто Бода Марковић није тврдо раздвајао живот од стваралаштва, све је то на корак од свог биографског податка: био је председник Српско-арменског и Српско-грузијског друштва, путник кога су срце и професија водили у Каљари и Монте Карло, а срце и бол у Книн и манастир Крк.

Са потписом Боде Марковића сачувано је у Тонском архиву Радио Београда неколико стотина режија. Двадесетак радиофонских композиција у којима је он комплетан аутор, ослобођен диктата текста и потпуно препуштен сопственом унутрашњем компасу и музичком осећају, чини есенцију његовог опуса. Том антологијском одабиру припадају већ поменута остварења, а ту је свакако и *Литургија за једну обичну жену* (1987), чисто акустичка творевина, пример поступка који је Бода Марковић називао „писање звуком“. Реч је о формацији храбрих дела, која су прдорима у ново и непознато отварала пут будућим трагањима у свету невидљивог. Њихов творац, заумник радиофoniје Бода Марковић отишао је са наших земаљских видика. Остао је звук.

Борђе МАЛАВРАЗИЋ

да каже све. То све је одавно наговештавано: од рођења, које је чин без наше воље, којим се баштине неке тамне страсти предака, преко првих мајчиних ријечи, па до страшног језика аката и статистике – човјека тирану. Тај живот-животуљак, који се живи „између апотеке и друга адвоката“, та „трговина ме-шовитом робом/ и животним намирницама“ није никог могла бити оквир у коме би се скрасио пјесник оваквог сензибилитета. Такав свијет треба разорити и разобличити – иронијом, пародијом и, најзад, субверзијом оштре пјесничке сlike:

*Kad сам исхрена жртвованом мртвеју стража
која има право да гуца на све стране.*

Шок-соби, заправо, испуњи један бивши вјерник пред којим су некада пущале рајске долине „пуне маслина и микробиологије“, а пред којим се сада отворио понор безнајда и празнина. Тако Трифуновићев обрачун са свијетом јесте и обрачун са собом бившим, са наивним вјеровањима и изгубљеним илузијама. Утолико је тај обрачун и жешћи и окрутнији. Сагледана из ове перспективе, пјесникова младост и заноси, та „емотивна историја“, то доба вјере и наде, указују му се сабласно, и он у том свом покушају „да се измигри некако из свега“ не штеди никог, а понажање себе откривајући, и горко и цинично, да „човек који се разуме у шале/једини може да сквати идеале“. Друштвене и људске метаморфозе настале губљењем основне кичме вијека, повлачењем револуционарних садржаја из наше свакидашњице, окружиле су нас лажним, лицемјерним и демагошким фалsetom, чије ријечи, подгriјаване „бившим пламеном“, замиру већ на уснама говорника, а пјесника остављају у глувом простору међувремена које је укинуло старе идеале, а до нових му није нистало. Ту егзистенцијалну муку пјесник ће и прецизије и љепше исказати скликом:

*Отикни лејтишу крила
имаћеш тнусну бубу
с брковима као чиоце.*

Али, консеквентан своме извornом осјећају ствари, у том безнајду и губљењу перспективе, пјесник се неће зауставити на слици. Он ће себе, из таквог живота, из тога „комфорног гроба“, својом саркастичном фразом изопштити, реплицирајући му једним стихом из кога је, можда, настала цијела ова књига, ова суморна визија Трифуновићеве шок-собе:

*Kag ништа није светло
шта ја имам с тиме.*

Одричући се, апсурдано и парадоксално, Старих Славена, маме, оца, својих првих љубави, педагогије, морала, своје чести и части свога народа, дакле свега онога што га и чини људским бићем, а што, по једној аподиктичној тврђњи овога времена, када би се она проширила на читав пјесникови свијет (а пјеснику је, дакако, једино и стало до универзалног), није толико свето да не би могло бити замијењено болим, пјесник свој пародијски став диже до пароксизма, а читаву визију до бурleske, у којој просточак народа посочица постаје друштвеним посочицом нашег општег стриптиза:

*Kу-мо-мо-ја на со-как иза-ћи
иш-иш-иш-о оги ми ћа на-ћи.*

И тако редом, у овој књизи-поеми, изузетно чврсто компонованој и консеквентној изведененој, из пјесме у пјесму, из стиха у стих, читалац налази на те ријечи-мине у којима је одушила, отчепила она позната Трифуновићева „дugo сущена (и зауздавана) тврђ“, којом се он тако дуго опирао и тако успешно одолијевao свакодневној празници и небитници. Субверзивност његовог стиха од оне је врсте коју није згодно експлицирати, јер једнозначност дискурзивног текста не штити благотворна слојевитост, полисемантичност пјесничког језика. У томе, између осталог, ја видим и узрок ћутњи и заobilажења ове књиге у нашој текућој критици, која се прави као да се ништа није ни дододило.

Нека се не завара: *Трифуновић се није поново, већ обновио* изузетно храбrim стиховима, којима у основи лежи страх од губљења људскога лика. Они позивају на разговор за који, дакако, ваља имати петље:

*Taj virtuoz има прему
а смело ћи саблажњава.*

Ипак, додајмо да су смјелост и јерес овога пјесника племените и дубоко стваралачке природе, међу којима „истражитељска критика“ (као, усталом, и у сваком литерарно усјеплом тексту) нема шта да тражи, мада би се њена оптужница, пренесена у баналну практицистичку раван, могла учинити увјерљивом. Као заступник „букализма“ и строгог поштовања умјетничке ријечи, Трифуновић би и за то имао одговор: „Какав човек – таква асоцијација. И обратно“.

Душко Трифуновић је заиста био више познат него читан пјесник.

Можда ће тачка смрти то промијенити.

Рајко ПЕТРОВ НОГО

БЕСЕДА – МИРО ВУКСАНОВИЋ ПРИЛИКОМ УРУЧИВАЊА
НАГРАДЕ „МЕША СЕЛИМОВИЋ“

Само је једна вода у реци српског језика

У последњих пет година, осми пут, од тога двапут овде, у централној београдској кући, на свечаном и пожељном mestу, примам награде за своја два романа у причама о семољским људима, речима и пределима.

Свако од тих признања препознајем као обновљену оверу становишта да је српски језик река, да има више извора, притока и понорница, да је та река постала пловна када је наша књижевност срасла, ранија и савремена, увек европским мерилима гледана, да се таква свакодневно увешава. У тој реци, митици народа, још има воде која је потекла давно, у обилатом средњовековном предвуковском времену, али отиче, нестаје у порозном тлу, туби се због наше немарности и заборавности у клисурама и меандрима. Није природно помешана с Вуковим знаменитим проналаском, с народном књижевношћу, с асонетом, проповетком и романом, са свим књижевним токовима који су досад пристигли. У истој реци, у истом језику, морају заједно да теку неkadашње и садашње речи, архајске, молитвене и млађе, равноправне, у наслагама, стопљене у једно те исто, са тек створеним речима, урбаним, жаргонским, поетским, свакојаким, јер свака генерација има потребу да ствари, појмове и појаве око себе назове по властитом начину. И све је то одједном наше.

У истом језичком сливу су потоци и сопоти који су проврели крај Уне, Врбаса, Сане, Нерете, Требињице, Пиве, Таре, Лима, Дрине, Мораче, Зете, сваке Мораве, Ибра, Лаба, Ситнице, Нишаве, Колубаре, Млаве, Злота, сваке Бистрице и Лепенице, Рзава, Тимока, Тамиша, Тисе, Мостонге, Босута, Јабланице, Ђехотине, Ђетиње, Сушице, сваког Видрењака. Нису набројени и непоменуту студенција једнако бистри, али никде нису на

Миро Вукшановић

почетку замућени. Сваки је водопој, са сваког ваља пити и речи у прегрђути узимати. Одвијно је надгорњавање, а још горе потурање динамита да се Вуков извр затре или помери. Само са знањем да српски језик почине свуда где се чује и где се на њему пише, док му одсвакуд притоке долазе без уставе, док пазимо шта у руку бачамо, чиме је трунимо и галатимо, она може бити још више пловна и сигурна у свом кориту. Тако реч најлакше увире у океан који се зове светска књижевност. Ако је наша и о нама, по узорима који су унапредили цивилизацију. Не у дословном преузимању туђег и повлађивању без срама, јер се књижевни океан пуни доласком различитих река које је свако сачувава као своје – за себе и за друге. Ко држи до себе поштује остale.

Када будемо разумели да нам река језика истовремено протиче кроз нашу земљу и кроз остале земље, да моћ језика не признаје моћ географије и државне границе, онда ће нам бити јасно да је српски језик где год има Ср-

ба и оних који српски зборе, као што бива са енглеским, немачким, руским, шпанским... Тада ћемо се слађе смејати свима који исти језик зову различитим именима, који мисле да ће река кренути узводно, да ће царина и полиција предвојити исти језик, да ће му узети или додати понеко слово, да ће свет ухватити за уста.

Да тако не може, да неће бити друкчије нити како је праведно, да река стално одлази а увек се чини да није ни мрднула, један од најлепших и најбољих примера јесте књижевност Меше Селимовића и његовог претходника Иве Андрића. Такви дотоци су и културата других народа „приновак драг“, казано речима Лазе Костића, који је своје језичке изворчиће отварао као и сви песнички мајстори. Никад се неће дознати како су нам све речи стигле, када, одакле, али их изговарамо и читамо као да смо заједно цапнули.

Зато знам да семољске капи, семољске речи о човеку, гори, чуки, ластви и долиници, с именима која нису јединици из црногорских забити (како незнавени нагађају), која нису само тамошња, која су углавном опште српске именице, али их ваља пажљivo читати и поредити, не писати о њима напремасе и с дукљанским поганљуком, читав семољски именник, најен с људима који су га сачували, описан с њима и ради њих, с називима који су домишиљени, сви, одједном, по сливном и нормалном реду морају у исту реку, као и свака, са сваког краја изворска капа што пртиче из језика у српску књижевност која доиста уме да се споразумева с књижевностима на другим језицима.

Дођите каткад под семољски слап речи. Видећете како се бела семољска вода купа. И видећете да је у реци српског језика само једна вода.

(Беседа на уручјену Награду „Меша Селимовић“, Београд, 6. 3. 2006)

Научна осветљења Славка Гавриловића

Пек недавно, оцењујући Библиографију академика С. Гавриловића, запрепастио сам се два пута. Први пут због чињенице да је академик Гавриловић напунио 82 године, а други пут пред озбиљношћу и обимом његове библиографије која броји на стотине драгоценних прилога, расправа и више од четрдесет књига којима је осветљавао сложену политичку и друштвену проблематику Срба у Хабзбуршкој монархији.

Деџије проведених дана у разним архивама света, посебно средње Европе, потврдиле су овог неуморног посленика као аутора и настављача раније започетих научних серија у САНУ, као што је чуvena Ивићева грађа о Првом српском устанку, или грађа о југословенским знаменитим радицима који су деловали у Бечу. Гавриловић је и сам засновао чеје серије архивске грађе испуњавајући их својим личним исписима из бечких и других архива. Међу њима веома су значајне серије о балканским трговцима и грађа о Војној крајини. Истовремено, Гавриловић се одујио свом родном Срему пишући о проблемима и последицама аустро-турских ратова, урбанизације подстакнуте још у 18. веку.

Прочувајући дело академика Гавриловића стекао сам уверење да нам је овај неуморни истраживач пружио много доказа за пажљivo ишчitавање његових умних порука и поука. Ненаметљиво и скромно, он нас упућује на неизбежни задатак преиспитивања сопствене прошлости. Архивска грађа коју је понудио може нам дати ону сигурност која извире из необоривих докумената, а разгени многе недоумице, свесне и несвесне заблуде које су деџијима тројале наш живот. Само научник попут академика С. Гавриловића, може нам вратити веру у угрожене вредности научне истине коју осиромашују и изврђују.

Славко Гавриловић

Над свим тим ружним појавама које дневно слабе друштвени морал сваке земље, издиге се дело овог великог српског историчара никло на основу његовог скоро аскетског рада на научним изазовима. То је стање посебне посвећености која савлађује све замке прошлих времена које треба открити, проникнути у поступке и пружити отпор сопственој угрожености. У Гавриловићевом Српском летопису устројен је савршен ред и надмоћни духовни склад устројивши и свој частан систем вредности који окрепљује у племенитој мисији којој је Славко Гавриловић посветио живот. Његово дело осветљава и разгени оне вековне там

*Енијму Моцарії
йокушавали су
да одтонену мної,
їа и знаменити
їијанисіїа Артур
Шнабел шврдећи
како је велики
композитор
Моцарії лак
за йочетнике,
а тако шежак
за зреле уметнике*

Епосредан повод овом напису је књига *Моцарії*; аутор је Волфганг Хилдесхајмер, издавач Графички атеље Дерета, уз финансијску подршку Гете института. Књига се у јавности појавила на дан Моцартовог рођења (27. јануара), а промовисана је два дана доцније у великој дворани Коларчеве задужбине читањем одабраних делова и извођењем Моцартових дела као њихових звучних илустрација.

Моцарії је прва књига којом је обележена 250-годишњица рођења великог композитора, и, како је речено у шали, 2001. књига о њему (наиме, у часопису *Штапил* је речено да је о Моцарту до сада написано 20.000 књига).

Овде је реч о необичној књизи. Прво, аутор није музичар – он је познати немачки књижевник. Велики обожавалац Моцартовог дела, Хилдесхајмер радио је на овој књизи вадесет година, проучавајући и анализирајући све доступне подат-

УЗ 250-ГОДИШЊИЦУ РОЂЕЊА ВОЛФГАНГА АМАДЕУСА МОЦАРТА И ПОВОДОМ
НОВООБЈАВЉЕНЕ КЊИГЕ О ЊЕМУ АУТОРА ВОЛФГАНГА ХИЛДЕСХАЈМЕРА

Светлост божанског звука

ке (нарочито Моцартова писма), стављајући у први план саму личност Моцартову, објашњавајући његове поступке, односно према околини и породици, укључујући и разне теорије о његовој болести и прераној и наглој смрти. То је исприна и узбудљива психолошка студија великог ствараоца, са којом се повезују и студије многих ликова из његових опера, као и инструменталних дела, указујући чак и на занимљивост и значај избора тоналитета за њихове појединачне делове. Кроз књигу, као нека врста занимљивог, увек приступног лајтмотива, зрачи неухватљивост Моцартове личности. Јер, Моцарт ни на једном сачуваном портрету није исти; био је (по речима другог значајног биографа А. Ајнштајна) „до известног степена само посетилац овог света“.

Кроз писма и односе са околином Моцарт се никад није потпуно откривао. Готово је необјашњив однос људа и ствараоца. Отац Леополд се, на пример, у једном писму жали: „Мој син је немаран, сувише ранодушан, неактиван, код њега је увек нечега премало или превише, без осећања мере“. А Моцарту је тада било 26 година и већ је имао низ врхунских остварења, из којих зрачи увртној савршен склад, осећање мере, супериорно владајући свим елементима композиције.

Или: како објаснити да непосредно после смрти оца (1787) Моцарт пише ведру *Малу ноћну музику*, а идуће године, непосредно после смрти мале ћерке, стварајући од највећтих симфонија, названу *Лујтигер!* Нека ми је дозвољено ланчко тумачење: Моцарт – човек је оба догађаја морао доживети као и сваки „обичан смртник“, с болом и тугом. Али истовремено Моцарт стварајући остаје непресу-

шни извор музике, и то најчешће она светла, којом се одупире и одваја од овогемаљских збињавања, притиска, проблема, инстинктивно се, као сунцокрет, окрећући светлу и складу какав нико ни пре ни после њега није остварио.

*Х*илдесхајмер је несумњиво искрени обожавалац Моцарта. И управо због тога он се у излагачима чува уочијаних клишеа. Не штеди Моцарта, не лиће се да га прикаже у његовој повременој вулгарности, огњености, обичности, недорастности. Он не жели ни да га обоговори, ни „демистификује“. Зато, чини ми се, понекад исувише опрезно, са дозом скепса, анализира многа Моцартова изражавања туге, љубави, учтивости. Али, право је сваког правог трагача за откривањем што потпуније слике енigmatичне Моцартове личности, да има своја схватања и тумачења.

Још једна необичност: ова књига није подељена на уочијана тематска поглавља. Састоји се из низа одломака, најчешће целовитих мозаика који логично извире један из другог. У том поступку ме Хилдесхајмер подсећа на епске приповедаче из неких источних земаља који живом речју, занимљивим детаљима изненадујућим обртима привлаче пажњу бројних слушалаца.

Неприметно сам, ево, али и неизбежно дошао и до свог личног доживљаја Моцарта. Стицајем околности касно сам га дотакао и усудио се да га изводим. Али сам, ипак, доживео нешто изузет-

Волфганг Амадеус Моцарт

тако то „једноставно“ постаје драгоцен кристал који, изложен светлу, зрачи хиљадама зрака и боја који се у њему преламају. И зато није случајно велики пијаниста Артур Шнабел говорио: „Моцарт је лак за почетнике, а тако тежак за зреле уметнике“.

*Ф*асцинира ме и Моцартова „варљива једноставност“ кад каже: „Дело мора бити тешко за композитора, а лако за слушаоца“. Колико мудрости и уметничке етике у тој једноставној реченици!

И како је занимљива и значајна Шенбергова констатација да „Моцарт никада није желео да буде оригиналан... Желео је да буде БОЉИ, а не друкчији“.

Моцартова инпресија инвенција и лакоћа стварања су јединствене. А кључ те лакоће можда лежи у његовим речима: „Ја у тренутку видим целу симфонију, са свим детаљима, обасјану снажном светлошћу. После тога није тешко само записати ноте“. Необично? Али, где чуда! Стотинак година касније Тесла објашњава свој пут до изума: „Размишљам о том проблему; а онда га одједном видим обасјаног снажном светлошћу, у свом појединствима. После тога ми нису потребне бројне скице“. Дакле: у суштини исти поступак, у две епохе, две различите области и личности. Није ли то величанствено и необјашњиво чудо стварања и људског духа, велика енгима стварања у којој почасно место заузима и енгима звана Моцарт.

Душан ТРБОЈЕВИЋ

И ЖИВОТНИ ПУТ КЊИЖЕВНИЦЕ КАТАРИНЕ ТАЈКОН БИО БОГОМДАН ЗА ЛИТЕРАРНО ШТИВО

Класик ромске књижевности

*У широком распону
интересовања
за судбину и положај
Рома не само
у Шведској него
и у читавом свету,
Катарина Тајкон
се врло рано упознала
и са ауторичним
ромским јесницима из
наши земље, преводила
их на шведски језик
и појулајасала*

*К*атарина Тајкон рођена је 29. јула 1932. године у једном циганском шатору недалеко од вароши Еребеју, у средишњој Шведској, стотинак километара западно од Стокхолма. Њен деда (по оцу) Кори Калдараш, пореклом из Мађарске, кретао се са својим табором широм Европе и Русије, залазећи дубоко у области источној од Урала и јужно од Кавказа. О томе чиме се бавио најбоље говори његово презиме (на циганском калдараш је кујунџија). Катаринин отац Јохан (чије је прво циганско име било Иштван) рођен је у Француској, у области Гаскоња. Не зна се тачно колико је деда Кори имао деце, тек њих дванаесторо доселило се, након Октобарске револуције, у Шведску. Сви су, осим најстаријег Катарининог стрицја Дахмова, премије Калдараш променили у Тајкон.

Катаринин отац је био такође кујунџија, уз то врстан виолиниста и власник путујућег „тиволија“ (врста циркуса). Говорио је течно осам језика (руски, француски, немачки, енглески, мађарски, фински, шведски и ромски). Женио се још док је живео у Русији и тамо је оставио више деце. Са Швеђанком Агдом, која се преселила у његов табор, добио је четворо деце – Павла (1923), Розу (1926), Паулину (1929) и Катарину. После Агдине смрти (1933) оженио се поново једном Швеђанком која му је ро-

дила троје деце: Соњу, Стефану и Терезу. Иако је важио за најугледнијег Рома, Шведска га никада није почењавала држављанством (под изговором да је рођен у „једној страни земље“). Умро је 1974. године.

После мајчине смрти, о Катарини се старала једна шведска породица. Истая породица доцније је желела да усвоји деvoјчицу, или отац Јохан није пристао, па је следећих неколико година сместио у један деčји дом у унутрашњости Шведске. Катарина ће тек у седмој години открити да је рођом порекла. Повратком у очев птујући табор упознаје се с осталим члановима бројне породице и сучава се са свим искушењима народа „без дома и без гроба“, неретко прогањаног из поједињих „етничких“ насеља.

О редовном школовању циганских деце у Шведској тада није много било ни говора.

Катарина је, као играчица, наступала у очевом „тиволију“, или је са сестром Паулином (Павленом) путова

ла вазом по читавој Шведској продајући бакарно посуђе. Када је напунила тринаест година, отац јој је, према тадашњем ромском обичају, изабрао млађожењу, једног од ње тек нешто старијег Рома, којег није ниспользовала. Не мрежи се да читав живот проведе бавећи се врачањем или прошињом, на шта је у том „деčјем браку“ била присиљавана, Катарина напушта мужа и његов табор. Наредних година живеће у Стокхолму са старијом сестром Розом, будућом пешичијом и уметницом у изради сребрног накита. Заокупљена је описујањем и уопште образовањем, а успут се бави режијом и глумом, у позоришту, у комадима Гогоља и О'Нила, као и на филму. У мањим ролама појавиће се у играном филму с ромском тематиком *Синђоја*, познатог француског режисера Кристијана Жака, као и у документарцу *Одлазак Арнеа Сукдорфа*. Из тог времена датира и њено познанство са знаменитим социјалним радницима, као што су Јон Такман и Свен Андершон, уз чију ће подршку и помоћ наредних деценија успешни водити борбу за остваривање социјалних и мањинских права шведских Рома.

Средином педесетих у средњој школи у Стокхолму, коју је похађала, Катарина Тајкон упознаје будућег мужа, уметничког фотографа Ђејрона Лангхамера, чије ће уметничке фотографије са тематиком шведских Рома украсити и неке од њених будућих књига. Ђејр и Катарина имају троје деце: Ангелику, Микелу и Никију.

Године 1982. најпре је отказало срце Катарине Тајкон, а затим је дожи-

вела излив крви у мозак. Низ година је била у болесничкој коми, уз свесрдну бригу деце и мужа. Умрла је 30. децембра 1995. године.

У широком распону интересовања за судбину и положај Рома не само у Шведској него и у читавом свету, Катарина Тајкон се врло рано упознала и са аутентичним ромским песницима с наших страна, од којих је неке и преводила на шведски и штедро популарисала. Средином педесетих читала је и коментаријала на Шведском радију те своје преводе, заједно са чуvenим писцем Иваром Ло-Хојансоном, кога су звали „шведски Максим Горки“, и који је и сам својевремено једно време провео живећи с мађарским Циганима и о томе објавио обимну документарну књигу *Цигани*. Неке од тих песама Катарина Тајкон је уврстила у своју антологију *Циганске песме* (1964). На уводном месту ове књиге, која је између осталих народних ром-

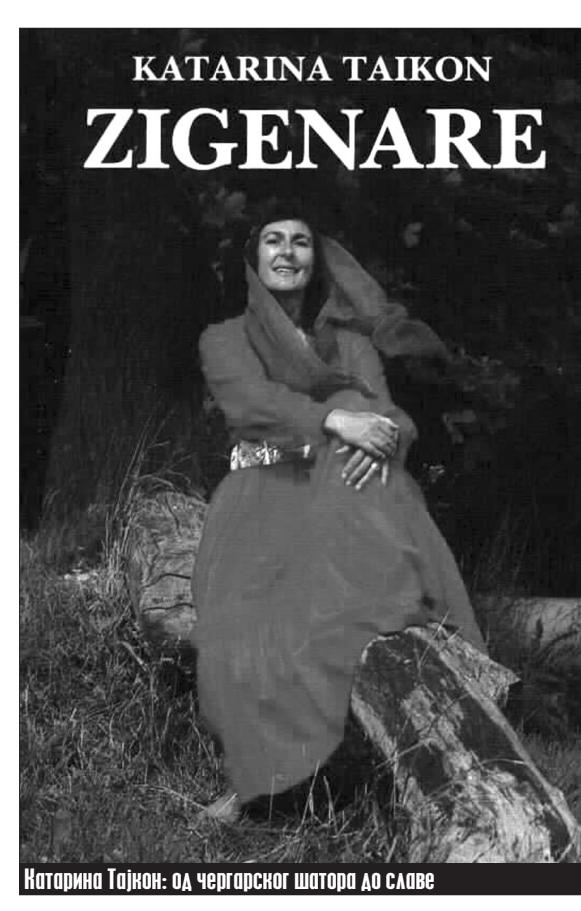
ских песама донела већи избор из поезије румунских и енглеских Рома, нашло се пет песама изузетно најдражане српске Ромкиње Гине Рањићић (1830–1891), које је пронашла у збиркама немачког контроверзног етнолога Хајриха фор Вискоцког, као и једна песма из збирки познатог скупљача ромског песничкоглага сајајевског професора Радета Ухлика.

*П*рилика је да се у оквиру портрета несебичне шведско-ромске „Јованке Орлеанке“, односно Катарине Тајкон, подсетимо у најкрајем и живота и дела и нама овде мало познате Гине Рањићић. Гина је потицала из источне Славоније. Када је њена породица осуђена за крађу и претерана из свог места, Гина се сама доселила у Београд у дванаестој години. О њој се старао неки јерменски трговац, који јој је омогућио трогодишње школовање код приватног учитеља. Неколико година касније удаја се за трговчевог млађег брата. Међутим, не остаје дugo у браку. Имала је и једну несрћenu (једносмртну) љубав с човеком друге вере и обичаја. Живела је час у раскоши, час у крајњој беди. Једно краће време поноћу је живела са својим народом „вечно на путовањима“. Гина је говорила: „Кад сам била срећна, нисам писала никакве песме...“ Сахрањена је у необележеном гробу негде у Славонији.

Катарина Тајкон је ценила Радета Ухлика као једног од најврснијих познавалаца циганског језика циганског фолклора. Он је сакупио из разних делова тадашње Југославије више од шест стотина изворних циганских песама, а са Бранком В. Радичевићем издао је познату, обимну збирку *Циганска поезија*.

Збирка *Циганске поезије* Катарине Тајкон преведена је на српски и ускоро ће се појавити у издању „Роминтерпреса“ из Београда.

Мома ДИМИЋ

Катарина Тајкон: од чејрарског шатора до саде

Осветљења

НИКОЛА ТЕСЛА ЈЕ УПОЗНАО АМЕРИКУ СА ЗМАЈЕВОМ И СРПСКОМ НАРОДОМ ПОЕЗИЈОМ

Како су „Ђулићи“ доспели у Њујорк

О Теслиним трандиозним изумима, на којима се заснивају мноће цивилизацијске тековине, зна се тогово све, али је мање познато да је захвалијући њему и његовом пријатељу, америчком песнику Џону Андервунду Џонсону први пут је преведена Змајева поезија на енглески језик и објављена у Америци

Песнина љубав за Змајеву поезију није била ни случајна ни пролазна. У једној антологији поезије различитих народа и аутора издатој у Лондону и Њујорку 1897. године у избору Р. А. Џонсона под насловом *Песме слободе и остале поеме*, у првом делу налазе се преводи песама модерних Грка, објављених поводом 75-годишњице грчке независности, а уз њих су и песме других аутора – Пољака, Италијана, Ираца. Ту је и позната Џонсонова песма *У Теслиној лабораторији*. Описујући сабласну таму лабораторије, наглашава да она није уточиште страшним фантомима прошlosti или плачним несрећним духовима него:

... Благословеним духовима који чекају да се роде, мислим које ће са ствари скинути окове; бољем времену; своепштем добру. Њихов осмех је као радосно свиташе, Како су дивни, како су близу, како жельно смишљају! Чуј! Тај шапат је шум анђеоских крила.

Други део ове антологије садржи преве – преводе тринаест Змајевих песама. Реч је опет о заједничком Теслином и Џонсоновом преводу – превесу Змајеве поезије. Ту је поново прештампан и Теслин уводни текст из 1894. године о Змају,

под нешто друкчијим насловом: „*ZMAI IOVAN IOVANOVICH The Chief Servian Poet of To-day*“ (види се да Тесла користи стари облик речи Сервијан уместо Сербијан).

Ваља имати на уму да су наслови Змајевих песама у преводу мање-више мењани, тј. нису дословно превођени. Навешћемо их према Змајевом оригиналу, уколико није реч о одломцима неких песама, где су преводиоци дали нов наслов. Змајеве песме објављене су по следећем редоследу (у ових тринаест превода уврштене су и оне четири раније преведене песме): *Три ћајдукса* (*Three Giaours*), *Лука Филипов* (*Luka Filipov – An Incident of the Montenegrin War of 1876–78*), *Јагња мајка* (*A Mother of Bosnia*), *Чудовиће* (?) (*The Monster*), *Два сна* (*Two Dreams*), *Тајна љубав* (*Mysterious Love*), *Песма о песми* (*The Coming of Song*), *Клетвата* (*Curses*), *Вила из гује* (?) (*A Fairy from the Sun Shower*) – у поднаслову стоји на енглеском Теслиним напомена: „Кад Срби виде сунчеве зраке после летњег пљуска, они веле да то виле чешљају косе“. Зашто питаши, Србин није ишчезао, нестао? („Why“, you ask, „Has not the Servian Perished?“) – овде у поднаслову стоји: *Fragment from the „Guilliche“* (*Jewels*) – Одломак из Ђулића. Овде је реч о слободном преводу и о две Теслине забуне. Овај одломак – четворостиши – није из Ђулића, већ из *Песме о песми*. Ради се о оним слободније преведеним стиховима:

Хај, што Србин још се држи
Крај свих зала,
Песма га је одржала,
Њојзи хвали!

Друго, очито да Тесли није било познато значење речи ђулић (буј = ружа), јер је у загради ставио као објашњење драгуљи (jewels). Следе песме *Једна цура* (*I Begged a Kiss of a Little Maid*), *Зашто се војска уђи* (*Why the Army Became Quiet?*) и *Цијанин хвали своја коња* (*The Gipsy Praises his Horse*).

Што се тиче квалитета превода, о томе ће праву реч да кажу одговарајући стручњаци, добри знаци оба језика. А кад је реч о избору песама које су преведене, може се рећи да је веома добар и препрезентативан за Змаја. Покazuје Теслин висок укус и поетски сензибилитет (видели смо да неке врхунске песме намерно није преводио, јер се осећао неспособан за такав подухват). Уз популарну баладу *Три ћајдукса* и друге родољубиве, преводи и *Тајну љубав*, коју ће касније Лаза Костић издвојити као једну од најупутнијих Змајевих „милопојки“ (Тесла је дао и тачнији наслов ове пе-

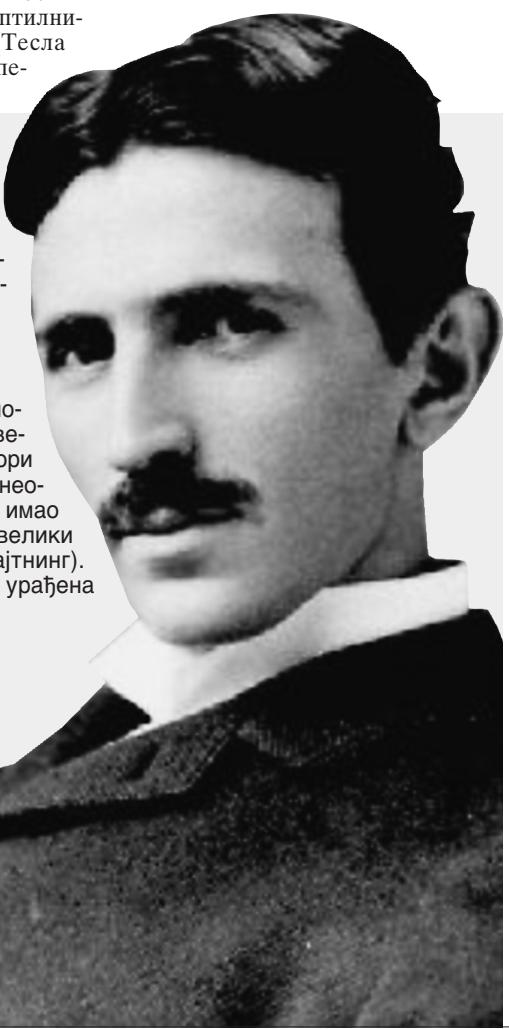
сме него преводилац Веснић, јер ту није реч о тајној – secret, већ о мистериозној, загонетној љубави – mysterious. Уз ову, преведена је и љупка љубавна балада *Два сна*. Реч је о новима руже и ханџара: остварује се, најжалост, ханџарев, а не ружин сан. Верска мржња је била јача, тријумфовала је над љубављу. Очигледно, како каже Душан Матић, „прошlost друго траје“. И *Песма о песми* и *Цијанин хвали своја коња* у својим врстама иду у врхове Змајевог стваралаштво.

Укратко, међу преведеним песмама су родољубиве, љубавне, источњачке, рефлексивно-програмске, дечје, хумористичке – дакле спектар и пресек Змајевог богатог песничког опуса, мада је Тесла најгласио да тај избор не може ни приближно представити Змајево целокупно стваралаштво.

Великог научника и знаменитог песника зближила је и упознала поезија – њојзи хвали! Захвалијући Теслиним преводима Змај је био први српски писац после Вука чије дело су амерички читаоци, и не само они, упознали на свом језику већ у 19. веку, за Змајева живота (1833–1904). Пре тога имали су прилику да се упознају и са нашим народним поезијом – Вуковом збирком, коју је средином прошлог века преводила у Америци Тереза Талфи, односно, госпођа Робинсон, као ко се после удаје потписivala.

Тесла је на посредан начин био у вези с још једним нашим знаменитим писцем, Милошем Црњанским, који је, фасциниран његовом личношћу, написао 1966. године драму *Тесла*. Заснована је драмском радњу на Теслиној личној драми. Ту је и његов однос према женама и друге занимљиве ствари.

Драму о Тесли написао је недавно Стеван Пешић: *Тесла – Јулајање анђела*, која се приказује на Малој сцени Народног позоришта у Београду. И Милица Новковић има драму о Тесли за коју је Јубиљоје Рашумовић, ранији директор Позоришта „Бошко Буха“, говорио да ће је ставити на репертоар, напомињући да се ласерима на сцени могу доћарати и Нијагарини водопади, као и Теслинлик који лебди у ваздуху. Има и више романза о Тесли насталих у новије време (Радован Ждравље написао је роман *Господар муња* 1994, а Жељко Сарић *Посвећеник* – роман о Николи Тесли, 1997. и др.).

Први превод Змајеве поезије

Већ 1894. године у часопису *The Century Magazine* Тесла је објавио рад о српској народној и о Змајевој поезији, као и превод четири Змајеве песме на енглески језик, заједно с уредником часописа Робертом Андервундом Џонсоном, који их је „уপсмио“ – Теслин прозни превод ставио у стихове.

Омаж генију

На „Битефи“ 2003. године изведена је *Поема о светлости у почаст (омаж) Николи Тесли*. Представа траје 42 минута, уз обавезни „разговор с публиком“ после представе. У представи се говори о Тесли као научнику и као човеку, уз истицање неких његових необичних поступака: на пример, да је стално носио рукавице јер је имао претеран страх (фобију) од микроба, а и током обеда је мењао велики број салвета. Има и обилатог „варничења“ и севања муња (лајтнинг). Представу је режирао Лоренцо Бартофи, Италијан, а наводно је урађена у Канади, у Ванкуверу.

Сестра Марица о Теслином Српству

Одломак из писма Марице Косановић, сестре Николе Тесле (упућеног Николи 25. јуна 1894. године)

... „Читали смо онај твој чланак о Змају преведен у Србон, а Бог ти дао кад си га онако лијепо и елегантно написао! Оно више вриједи за Српство него пуно великих дјела. За ово неколико година отако га ти прослави, посјчило је Српство у цијени пред страним народима, а и Хрвати морају увлечити роѓе у се. Свакако не смiju ти више рећи да си Хрват, него свуда веле: 'наш дични, наш велики земљак'“.

Најновија драма о Тесли дело је америчког књижевника Jeffrey Stanley-a *Tesla's Letters*. Светска премијера је била у Њујорку априла 1999, у јеку америчког бомбардовања Србије. Драма прати доживљаје младе америчке докторантке која посећује Музеј Николе Тесле у Београду у потрази за Теслином преписком. Приказан је њен сусрет са директором музеја (занимљиво именованим Драган Милинчевићем!) који је јаше на непредвиђени пут у Хрватску где настаја неочекивани заплети.

Ова документарно-фиковна драма је добила врло афирмтивне критике у америчкој штампи. Са успехом је изведена и у Великој Британији на Единбуршком фестивалу 2000. године. После премијере off-Broadway поставке у Њујорку, следиле су још две поставке у САД – 2001. у Вирџинији и 2002. у Кливленду, Охају, такође изврсно примљене од критике. Надамо се да ће ова драма једном бити постављена и у Канади, а можда и у Србији...

Никола Тесла је био доследан хуманист и оптимист читавог свог живота – мада је на његовом животном путу редовно било више трња него ружа – сведоче и његове последње забележене мисли. Не зна се да ли неколико дана или неколико часова пред смрт, у јеку Другог светског рата, крајем 1942. године, када је ломљена кичма Хитлеровима елитним армијама код Сталинграда: „Из овог рата, највећег у историји, мора да се роди нови свет који ће да оправда жртве које је човечанство данас дало. Овај свет мора обавезно да буде свет без експлоатације слабијег од стране злог, без понижавања сиромашног јаким и богатим, где ће дела разума, науке и уметности служити свима за олакшање и улешавање живота, а не за бogaћење малог броја. Нови свет ће бити свет понижених и увређених већ слободних народа и људи, једнаких по својом достојанству и поштовању према човеку“.

Уопште је Теслин став био у великој мери под утицајем Гетеових хуманистичких идеја. Желео је да унапреди цивилизацију и да човечанство ослободи од великог физичког рада. У науци је видео средство за стимулацију сарадње, повећање узајамног разумевања и за продубљивање личне одговорности. Као геније, необичне креативне снаге (према једном аутору, „Тесла је међу велиkim људима са нашег тла... највиши интелект... Нико му није у прошlostи код нас раван“), Тесла није имао смисла за практично лично искоришћавање својих проналазака. Када је у каснијим годинама приметио како други људи присвајају његове идеје, плодове његовог духа, а да и не помињу његово име, само је рекао: „Не жалим што људи краду моје идеје; боље је рећи да жалим што немају сопствене идеје“.

Теслиним именом доводе се у везу тзв. летећи тањири. Тесла је веровао да смо ми, Земљани, део космоса и слао је у ко-смос радио-сигнале, намењене становницима неке друге галаксије. Говори се и о томе да је и добио одговор након 22 године.

Кад још једну значајну Теслину особину истакао бих и смисао за хумор – то су многи његови савременици истицијали. Она се види и у његовим аутобиографским текстовима. А како је смех најљудскија, најхуманија особина, може се, према томе, рећи да је Никола Тесла у сваком по-гледу био велики ЧОВЕК! Није чудо што један Јапанац (а у Јапану је последњих година Тесла особито популаран) припрема стрип насловљен *Суперчовек – Никола Тесла*.

О Теслију тоталној некористољубивости у коришћењу патентата поводом уговора са Вестингхаусом довољно је говорено, па ћу навести један други пример сличног карактера. На позив редакције часописа *Електрични експериментатор* Тесла је 1919. године објављивао у том гласнику аутобиографске записи о

себи и својим проналасцима. Захваљујући тим језгровито и духовито писаним текстовима, часопис је убрзо број претплатника са 26 хиљада подигао на 220 хиљада примерака тиража. Када је Тесла сазнао да часопис на тај начин зарађује лепу суму новца, престао је да објављује прилоге у њему, мада су и њему лично материјална средства била и те како потребна – и за живот и за научни рад. Према једном тумачењу, Теслина драма је сукоб са његовом судбином у страном прагматичном свету који никада није трпео човека који живи за будућност, усамљеника који неће да се идентификује са империјалним интересима... Сам Тесла је говорио да он ради за 21. век. („Бити сам“, рекао је Тесла, „то је тајна открића. Бити сам, то је стање у коме се рађају идеје.“)

За епохална открића Тесла је добио низ признања, и од до мањих и од страних институција. Ипак, може се рећи да се наше научне и друге институције нису баш претргле у одавању заслужних признања свом великом сународнику. Нажалост, биле су најчешће међу последњим институцијама које су га примиле у своје редовно чланство. С обзиром на то да је он сам имао више светски признатих проналазака него укупно сви чланови Академије наука, то би се могло рећи, слично Молијеру, да ако љему и нису била потребна институцијама – да би им дао значај и ауторитет...

Навешћемо неколико примера који илуструју одређену инертистичност и одсуство слуха за праве вредности. Већ 1908. године Тесла је био удостојен титуле почасног доктора Бечког универзитета, док су Београдски и Загребачки универзитет ту титулу додељили Тесли тек 1926. године, приликом његовог седамдесетог рођендана. Или још неповолjni пример: већ 1895. године Тесла је био изабран за члана Америчког удружења за развој науке, а годину дана касније и за члана Америчког филозофског друштва у Филаделфији. Америчка академија наука (основана 1817. године, што значи да ниј

*Уметност
у расјању*

*Слике Микана Аничића
поручују нам
да се не смемо мирити,
покоравати,
у малодушности падати.
Јер сваки човек-витеz
носи у себи енергију
жестине и отњеној
одговора на изазове
зла и неправде*

P

стропсектива Микана Аничића покреће мноштво питања. Она се не однесе само на ликовни језик и поетику већ задиру у само ткиво наше времена. Ове изложбе, одржане крајем прошле године, дотичу суштинске проблеме етике и правца којим се човек запути данас. Прва је у знаку слогана: „**Лепота ће победити зло**“. Лепота јесте могуће уочиште или није и сигурно кушиће. Она нас не спасава од могућег зла и хаоса, од отворености где разни ветрови дувају одасвуд. Овде делује вишегодишња ентропија. Оно „извађено“ срце приказано на слици „**Распеће 20. века**“ увелико је у формалину, спремно за ста за сецирање. Већ следеће платно „**Велика издаја**“ на застрашујући начин приказује Тајну вечеру – празну, без apostola и без Христа – али су присутни вино и хлеб: кириковска атмосфера, апокалиптичко небо, људска фигура која бежи замиче за угао (хоће ли се спасити тај Човек, које је он, какву поруку носи, да ли је издајник или је христолубац?).

Ликовни критичар Ђорђе Кадијевић у свом тексту поводом Миканове ретропсективне изложбе у галеријама „Прогрес“ и „Код Позоришта“, одређује правц овог сликарства термином **анахронизам** (он при том наглашава да овај термин нема пажнативно значење већ означава присуство уметника који се препознају по томе што комуникацију са својим временом налазе у компилацији меморије ликовног стваралаштва историјских епоха). Истиче да је „Аничић овладао техником и вештином сликања старих мајстора, али да су идеје, а не њихова

РЕТРОСПЕКТИВНА ИЗЛОЖБА МИКАНА АНИЧИЋА ПОВОДОМ ТРИ ДЕЦЕНИЈЕ РАДА

Лепотом у одрану људскости

визуелна форма, оно чиме сликари овог стила кореспондирају са својим временом. Што се технике тиче – дођаје Кадијевић – Аничић је спреман и на најтеже задатке. На нивоу идеја, међутим, он може још да сазрева, да се развија, да јасније артикулише „идеолошку“ компоненту своје сликарске поетике“ – НИН, 22. 12. 2005, с/50. Ова ми се опаска Кадијевићева чини као нека врста очекивања (да ли и оправдан?) ангажованијег уметниковог приступа неким деловима стварности. Не заборавимо, међутим, да је све ове драматичне

године (последња деценија 20. века) Микан провео у Паризу. Физичка раздвојеност од отаџбине, с једне стране, а духовно сагласје и сатрепет са страдајима наше нараода у матици – утицали су на једну повишену критичку ноту највише испољену у наративном слоју на неким његовим платнима (ту пре свега мислим на платно које је на ретропсективи у галерији „Прогрес“ добило по влашћено место – реч је о слици „**Отмица Европе**“). Ангажман, дакле, постоји, али бих рекао да тај део приче везан за Миканово сликарство није од пресудног значаја за утврђивање целокупне вредности његовог уметничког опуса...

Слоган „**Лепота ће победити зло**“ звучи у Микановом интерпретацији умирује, и то на начин седатива. Болест као да је свеприсутна и свеобухватна и пред том чињеницом не треба одвраћати поглед. Микан нам нуди могуће углове посматрања и промишљања стварности. Он

је свестан снаге зла и хаоса и не негира их. Али, истовремено, попут острешеног коцкара он све ставља на карту лепоте до које је, међутим, пут трновит. Тада не подразумева само образовање, занат, упућеност на најубље тајне сликарских умеша, гипкост, искуство, дар сневања, прозорљивост – већ и храброст и отвореност за неизвесно и непознато, ново и неистражено, спремност, најзад, за незавршливост пута, за процесуалност која обава-

везује не само на будност већ и на спремност да се сопствени концепти и самоувиди доведу у питање, да се подрије експериментом који би требало да доведе до нове, чврсте, стајне тачке и видика.

*У*право нас Микан тера да се пристимо великом Гетеа: „Верно чувати старо, а пријазно усвајати ново“. Овом мишљу дефинише генијални Гете Традицију, а Миканове слике то поткрепљују тако што се код њега прожимају две врсте

су златне неуничиве нити у том процесу. Те нити – оно људско, хумано и христоцентрично – јесу жица коју Микан следи у „наслањањима“ на прошlost. И, рекао бих, отуда ведрина љегова, оптимизам који зрачи после свега што је прохујало и протутијало кроз све нас протеклих деценија. Микан је фасциниран лепотом а та фасцинација је, знамо, погонско гориво љубави. Његово ликовно бављење лепотом је, при том, оличење мајсторства: прецизност ликовног израза, минуциозно обрађени и виртуозно сложени дета-

зе човека и коња? Микан ће нас горко подсетити да је Човек тај од кога зависе незлоупотребљена моћ и срећа. Али, додаћу да тај човек није ни коњанини матадор. Бик је у Микановој поруци симбол оног праисконског, неујармљеног, симбол упорности, срчане борбености, прна утвара и тамна снага човекова – она снага са којом ваља рачунати у разбијању окова што нам их свет (а и ми сами се би) намеће. Тај бик на Микановим сликама има велику снагу а њу свакако треба имати за тај пројеку у слободу. Кон је овде, на овим платнима једна племенита животиња, вечити пратилач човеков – увек подсећа на неко херојско доба – симбол је викора и необуздане силе. Најчешће је неоседлан и вазда ухваћен у драматичном покрету. Свака жила, набрекли мишић, ухваћени су у највећем напону... Та игра мускулатуре је, заправо, фокусирање на лепоту разуларених коња и разјарених бикови, призывање оне виталне енергије које се ваља опсветити и призвати је на путу нашег пробоја из скучености овог света у могућу ширину и дубину. Да!

Лепота ће победити зло – или ваља бити свестан да га неће и уништити. Слике Миканове нам поручују да се не смемо мирити, покоравати, у малодушност падати. Јер сваки човек-витеz носи у себи енергије жестане и огњеног одговора на изазове зла и неправде. Ову жестану ваља обуздавати и оплемењивати неговањем лепоте. То подразумева трновит пут непрестаног узрастања, кроз

стварање, ка Богочовеку.

Занатско мајсторство Миканове, до слуха са Традицијом, отклон од изазова постмодернистичких поетика – воде га путем поплочаним надом и вером у моћ Лепоте. Свестан да у свету постоји зло – Аничић нам овом ликовном ретропсективом поручује да зло није и савршено а ни свемоћно – да и **ЛЕПОТА** има своје незамењиво место које ваља неговати, ево, и на овај начин.

Бранко ПИРГИЋ

Две изложбе у исто време: „Лепота ће победити зло“ и „Шпанске недоумице“

енергија: стабилност оличена у укорењености у проверене вредности и флексибилност оличена у прилагођавању новим временима. А шта нам носе нова времена? „У Паризу је ново то да ништа није ново“, вели негде Микан. Он се, заправо, осврће: нада као да, бар ми се тако чини, док стојим пред његовим идиличним пејзажима – долази из прошlosti. Наравно, многи ће рећи да је историја један ирверзibilan процес, али постоји нешто што

љи, осмишљења, њихова функција у композицији слике..., класична фигурација и класичан приступ форми; пастелни ентеријери; рајске птице, имагинарни предели минулих епоха...

*А*шта тек рећи за портрете, метафизичке композиције са темом распећа и тајне вечере, ликовно обрађену згуснуту драму човека и бика (цикли Шпанске недоумице) или промишљене сложене ве-

Cа задовољством констатујемо да теми **Књижевно дело Стевана Сремца у другим медијима** данас можемо да приступимо у контексту масовног повратка српске, и не само српске, публике биоскопу. Имам у виду пријатно изненађење које су нам приредили српски филм и српска књижевна баштина еканизацијом најпопуларнијег, а ваљда и најцеловитијег Сремчевог књижевног дела **Зона Замфирова** баш некако око стогодиšњице његове смрти. Видети пуне биоскопе после незапамћене суше која је погодила и још мори кинематографе, и овде и у свету, било је изненађење равно чуду.

Више од милион посетилаца на једном малом, готово непостојећем биоскопском тржишту, задовољна лица нарочито млађих гледалаца, карактеристични делови дијалога и мелодике филма, који су врло брзо после премијере ушли у модерни урбани фолклор и отпочели ту нови живот, сведоче о некој врсти препорода наше филмске публике. А ако не препорода, оно сигурно знака нове осећајности у часу у коме смо били готово сигурни да су везе између филма и културне традиције у Србији покидане, затомењене у кошмару масовне индустрије забаве према глобалним узорцима и ужасавајућим стандардима насиља, безнаћа и празнине. Фilm **Зона Замфирова** био је изузетак, али изузетак довољно упечатљив да нам поврати наду.

Ипак, није у питању чудо него стицај чињеница које потичу од замора масовног гледалишта једном те истом

представом света на умору, којом га данас бомбардују медији покретне слике, колико и од потребе да се осети хумор, љубав и романса, да се завари у не тако давну прошlost српског друштва и културе, да се отвори треће, кинематографско око за неугасле архетипе тог народа и његову књижевну баштину кадару да се сучи и са изазовима нашег смутног временена. И не само да се сучи него да из овог огледања изађе понешто очајана, повраћеног самопоуздана и поново откривене лепоте. Ове чињенице показале су да склоности нове публике могу погодовати откривању многих вредности наше књижевне традиције, али у контексту неких онтолошких својстава покретне слике.

Дело Стевана Сремца не налази се случајно на главној траси овог покретног поступка. У својој краткој историји, наш филм и телевизија обраћали су се Сремчевом прози у оваквим, преломним моментима, као да се осећали замор и засићеност и када је требало потражити снагу у новим изворима. (Исто се, уосталом, догађало раније, у нашој нешто дужој татарској пракси). Кад је требало спасавати финансије позоришта, редовно се репертоар пунио Сремчевим комадима. Отуд, ваљда, апсолутни рекорди комедија писца – који никада nije писао за позориште!)

Мислите ли да је случајно што је први српски и први југословенски филм у боји, 1957. године, настало по Сремчевом делу **Пој Тира и пој Сири**? И што се ускоро, захваљујући изванредној резонанцији публике и

СА ОКРУГЛОГ СТОЛА „КЊИЖЕВНО ДЕЛО СТЕВАНА СРЕМЦА Биоскопска

*Закључак да дело
Стевана Сремца чини
„Луј Џијасак сјеварнот
живојта“ и једну „јаку
илузију сјеварносити“,
што је Јорочански
изнео Јован Скерлић
још почетком 20. века,
подудара се са главном
онтологијском особином
филмске слике*

за нарочиту похвалу Сремчевој најважној склоности према „слици човечанства у највишој форми“, том низу „фотографија и биоскопски слици, без икаквог проблема, но само ради смеха и забаве“. Треба, наравно, имати у виду да Скерлић пише 1909, четири године после првих сачуваних живих слика у Србији и осам после појаве „првог српског кинематографа“, онда се може закључити да је филм у Србији врло брзо постао културна чињеница, чак и подстицај за овакве критичке опсервације. И то код строгог Скерлића, иначе неисклопног помодним и ефемерним појавама. Додуше, треба одмах рећи да термин **биоскопски** Скерлић не користи

дела бесмертног војвода Карапођа (1911) Чича Илије Станојевића и Светозара Баторића, коме смо имали прилике да се дивимо прошле године, када је ово ремек-дело немогућим поново откријено.

Треба, такође, одмах рећи да термин **биоскопски** Скерлић употребљава да би означио пуни колорит живописног јутра у нишкој чаршији, којом пролазе галерија типова и индивидуа, управо онако како и почиње Шотрина **Зона Замфирова**. Ова **биоскопска** галерија је фасцинантан корелат времена и његових актера и у то Скерлић не оставља никакве сумње, цитирајући, први пут у студији, свој изворник *in extenso*: „Пролазе мамури практиканти и полицијски писари вечно про-мукла гласа...“, итд., итд... да сад не цитирам цео овај одломак који се, гле, без великих интервенција претвара у филмско *тишиво* и почиње нови живот пред нашим очима.

Управо тај слив боја и рељефа у живим описима, у призорима свакодневног и живахног, хуморног и душевног, насталгичног и романтичног, пуног енергије и блиставо покретног света, погодовао је покретној слици и филмском ткању. Не, никако не може бити случајно што је у Сремчевој **биоскопској** прози модерни

Истраживања

Резултати добијени
свеобухватним
испитивањем српској
дијалектошкој
комплексу
најчешће улазе,
између осмалог,
у темеље свају
капиталних
националних пројеката
који се реализују
у Институцији
САНУ – Речнику
српскохрватског
књижевното и народното
језика и Етимолошкој
речнику српској језика

Хародни говори представљају неисцрпну ризницу података који осветљавају историју језика, лингвистичку типологију, етноисторију, историју социјалних односа и културних утицаја, па њихово систематско и исцрпно истраживање превазилази чисто лингвистичке оквире и интересе.

Дијалекти су, како је писао професор Павле Ивић, „најбогатија збирка података о прошlostи нашег народног живота“. Сведочанства тога типа вишеструко су премоћна у односу на већину других извора. Одавно се зна да су наши дијалекти можда и најинтересантнији у целој Европи.

По правилу непријатна, горка и турбона прошlost, обележена честим премештањем великих народних маса и контактима, суживотом са обично нежљеним дошљима, суседима (или) господарима, подарије српском дијалекатском комплексу готово никде другде забележен степен и карактер структуралне диференцијације. Отуда је српска језичка стварност толико привлачна за истраживаче са разних страна и различитих профила.

Дијалектологија, као ретко која друга научна дисциплина, носи печат хитности. Цивилизација, све масовнијим и све разноврснијим видовима писмености, удруженим са индустриским револуцијом и миграцијама на релацији село – град, врло ефикасно потискује народне говоре претећи им коначним уништењем. Стицајем околности, дијалектологија је стекла епитет науке „у цајтноту“. За разлику од математике, физике и неких других дисциплина, истраживачи овог дела народне баштине неће имати користи од евентуалног „сутра“. Отуда толика одговорност садашње, за прегаштање наведеног типа – последње, а сајмо у неким сегментима језичког система – претпоследње генерације научника.

На више чињеница темељи се суд да је двадесето столеће златни век српске дијалектологије. Почетком двадесетог столећа долази до дефинитивног утемељења ове научне дисциплине у српској лингвистици, и то у оној форми која је у појној мери значила адекватан „прикључак“ најсавременијим истраживачким стрељачима тога ранга посматраним у словенским и европским оквирима. У негоњању и развоју ове дисциплине током целиог двадесетог века учествовали су, у већој или мањој мери, најпознатији наши лингвистички посленици. Понајвише радовима из дијалектологије светски углед су стекли најбољи језички стручњаци који су Срби досад имали: Александар Белић и његов најдормиторији и најплоднији јак Павле Ивић, можда и најкомпетентнији и најкомпетентнији дијалектолог којега је Стари континент имао у другој половини прошлог века. Остварени резултати – и квантитетом и квалитетом – увељико надмашују оно што је у наведеном периоду остварено код нас у главници других лингвистичких дисциплина.

Укупна успешна оцена резултата српске научне дијалектологије у двадесетом веку темељи се, пре свега, на чињеници да се у том раздобљу појавила читава серија запажених монографских описа појединих говора (или говорних зона) из многих предела. Скинуте су многе белине на српске дијалекатске карте и решена многа појединачна питања из дијалектологије и историје народног језика. Године 1905. Александар Белић је маги-

НАД ПРОЈЕКТОМ „ДИЈАЛЕКТОШКА ИСТРАЖИВАЊА СРПСКОГ ЈЕЗИЧКОГ ПРОСТОРА“

Испит савести на језику

stralnom студијом *Дијалекти и језичне Србије* покренуо Српски дијалектолошки зборник, гласило без премца у словенском и не само словенском свету. Недавно је објављена 52. књига часописа, који од 1976. године, када га је почeo уређивати П. Ивић, чврсто држи корак уредног годишњака.

У дијалектолошким истраживањима сарадници одавно могу рачунати и на, у различито време објављивање, упитнике са инвентаром фонетске, морфолошке, синтаксичке и прозодијске проблематике штокавских говора. Наука располаже и опипливим резултатима у области дијалекатске лексикографије, додуше изузетно неравномерно распоређеним по географским зонама. Још смо, додуше, далеко од јасно профилисане методолошке концепције израде дела те врсте. Није по тома појавио се је урађено у Нишу, Београду и Новом Саду, где смо добили образац израде речника једнога говора (Речник бачких Буњеваца) и регионалног речника дијалекатски хетерогеног подручја (Речник српских говора Војводине).

У прикупљању народног језичког блага најаглији су се ентузијasti аматери из источне Србије, који су објавили десетак солидно обрађених дијалекатских лексичких збирки. Нашироко и врло успесно кренула су и ономастичка истраживања, нарочито у последњем кварталу протеклог столећа. Картотека Одбора за ономастику САНУ, примера ради, данас располаже богатством од преко седамдесет хиљада података прикупљених на терену и исписаних у одговарајуће радне свеске. Прикупљена је, по казању у последњем часу, ономастичка грађа у насељима АП Косово и Метохија у којима је живео бар један носилац српског језика. Део богате ономастичке грађе Одбора објављен је у седамнаест досадашњих књига *Ономатопојија* (атласа) и прилога, угледнога гласила САНУ.

Српски дијалектологи већ десетија-ма успесно сарађују на великом међународним научним подухватима из области лингвистичке географије. Овде се мисли у првом реду на *Европски лингвистички атлас* (АЛЕ), *Оштепловенски лингвистички атлас* (ОЛА) и *Оштепкарпачки дијалектолошки атлас* (ОКДА). До данас је, између осталог, објављено: осам томова ОЛА (први у Београду), четири тома АЛЕ и свих седам томова ОКДА (седми, по-следњи, 2003. године у издању САНУ, Института за српски језик САНУ и новосадског Филозофског факултета).

Озбиљне међународне обавезе десетија-ма успесно сарађују на великом међународним научним подухватима из области лингвистичке географије. Овде се мисли у првом реду на *Европски лингвистички атлас* (АЛЕ), *Оштепловенски лингвистички атлас* (ОЛА) и *Оштепкарпачки дијалектолошки атлас* (ОКДА). До данас је, између осталог, објављено: осам томова ОЛА (први у Београду), четири тома АЛЕ и свих седам томова ОКДА (седми, по-следњи, 2003. године у издању САНУ, Института за српски језик САНУ и новосадског Филозофског факултета).

Српски дијалектологи, као ретко која друга научна дисциплина, носи печат хитности. Цивилизација, све масовнијим и све разноврснијим видовима писмености, удруженим са индустриским револуцијом и миграцијама на релацији село – град, врло ефикасно потискује народне говоре претећи им коначним уништењем. Стицајем околности, дијалектологија је стекла епитет науке „у цајтноту“. За разлику од математике, физике и неких других дисциплина, истраживачи овог дела народне баштине неће имати користи од евентуалног „сутра“. Отуда толика одговорност садашње, за прегаштање наведеног типа – последње, а сајмо у неким сегментима језичког система – претпоследње генерације научника.

На више чињеница темељи се суд да је двадесето столеће златни век српске дијалектологије. Почетком двадесетог столећа долази до дефинитивног утемељења ове научне дисциплине у српској лингвистици, и то у оној форми која је у појној мери значила адекватан „прикључак“ најсавременијим истраживачким стрељачима тога ранга посматраним у словенским и европским оквирима. У негоњању и развоју ове дисциплине током целиог двадесетог века учествовали су, у већој или мањој мери, најпознатији наши лингвистички посленици. Понајвише радовима из дијалектологије светски углед су стекли најбољи језички стручњаци који су Срби досад имали: Александар Белић и његов најдормиторији и најплоднији јак Павле Ивић, можда и најкомпетентнији и најкомпетентнији дијалектолог којега је Стари континент имао у другој половини прошлог века. Остварени резултати – и квантитетом и квалитетом – увељико надмашују оно што је у наведеном периоду остварено код нас у главници других лингвистичких дисциплина.

Српски дијалектологи су у прошлом веку обогатили доктрину словенске, европске и светске лингвистике, и то у више дисциплина као што су лингвистичка типологија, компаративна славистика, лингвистичка географија. Озбиљне помаке светској науци у језику донела су, на пример, Ивићева размишљања о питању типологије дијалекатске диференцијације, као и о значају језичке интерференције, о значају последица додира, како различитих тако и сродних језичких и дијалекатских система. Најкареће речено: имали смо златни век једне научне дисциплине, која и у трећем миленијуму, стицајем околности, преноси важне, неретко неодложне и незаобилазне обавезе.

Српски дијалектологи су у прошлом веку обогатили доктрину словенске, европске и светске лингвистике, и то у више дисциплина као што су лингвистичка типологија, компаративна славистика, лингвистичка географија. Озбиљне помаке светској науци у језику донела су, на пример, Ивићева размишљања о питању типологије дијалекатске диференцијације, као и о значају језичке интерференције, о значају последица додира, како различитих тако и сродних језичких и дијалекатских система. Најкареће речено: имали смо златни век једне научне дисциплине, која и у трећем миленијуму, стицајем околности, преноси важне, неретко неодложне и незаобилазне обавезе.

Српски дијалектологи су у прошлом веку обогатили доктрину словенске, европске и светске лингвистике, и то у више дисциплина као што су лингвистичка типологија, компаративна славистика, лингвистичка географија. Озбиљне помаке светској науци у језику донела су, на пример, Ивићева размишљања о питању типологије дијалекатске диференцијације, као и о значају језичке интерференције, о значају последица додира, како различитих тако и сродних језичких и дијалекатских система. Најкареће речено: имали смо златни век једне научне дисциплине, која и у трећем миленијуму, стицајем околности, преноси важне, неретко неодложне и незаобилазне обавезе.

ко, прикупљање (у аутентичном фонетском лицу) и обрада досад несакупљеног народног језичког блага на целом српском етничком и националном простору.“

У ригорозно ограниченој простору наведеној је да „пројекат има за крајњи циљ:

- а) скidaње преосталих белина са дијалекатске карте српског језика;
- б) израду Српског дијалектолошког атласа и наставак успешне сарадње на изради међународних подухвата из области лингвистичке географије (АЛЕ, ОЛА, ОКДА);
- в) израду појединачних дијалекатских речника за више локалних говора и говорних зона;
- г) израду целовитог Српског дијалекатског речника;
- д) израду Српског ономастичког речника.“

Овом приликом се о изнетим тематским целинама и крајњим циљевима Пројекта може додати још само по речи:

Иако смо у 20. веку добили више десетина обимних монографских описа појединачних локалних говора или говорних типова, српска дијалекатска карта није без прсторних белина. У својој последњој синтетској студији П. Ивић жали да „засај, не располажемо ниједним описом ниједног говора у посавском појасу од ушћа Врбаса до западне мебе Семберије“ и што „не располажемо ниједним описом говора у посавском појасу на истоку од Шапца и Потерине, а на западу од ушћа Колубаре“. Дијалектологи се у том смислу не смеју огрешити ни о југоисточном Банату, Ваљевском Подгорину, Рађевину, Златибор, Чачанску котлину, Азбуковицу, Куче, Пипере, Бококоторски залив уз целини, а на неиспитаним крајевима јужне српске покрајине и другим, овде изостављеним областима двеју западних бивших југословенских република да и не говоримо.“

Тоlikо пута је на више места речено и поновљено да је израда националног лингвистичког атласа први задатак српске дијалектологије. У свету се одавно атласи сматрају централним инструментом ове признате језичке дисциплине; без њих је незамислив корпус ризице фондација и музичких тековина националне културе цивилизованих народа. Историјски докази

информаторима на подручју Републике Српске рађено је на класични начин. Овакво испитивање говора западних Срба практично значи својеврсно власнство језичких тапија на српске крајеве у рату последње деценије крвавог двадесетог столећа.

Почетак изrade пробних карата Српског дијалектолошког атласа одлагала су и нова теренска истраживања на тулу Србије, проистекла из открића која су обележила нашу дијалектологију протеклих деценија. Пре изrade Атласа морају се утврдити ареали: а) фонолошке идивидуалности јата у северозападној Србији; б) дефинитивно потврђеног копаоничког акута; в) зоне префонологизације некадашњег квантитета наглашених вокала Е и О у вокалски квалитет на широком, али, изгледа, некомпактном простору призренско-јужноморавског дијалекта.

Прије изrade пробних карата Српског дијалектолошког атласа одлагала су и нова теренска истраживања на тулу Србије, проистекла из открића која су обележила нашу дијалектологију протеклих деценија. Пре изrade Атласа морају се утврдити ареали: а) фонолошке идивидуалности јата у северозападној Србији; б) дефинитивно потврђеног копаоничког акута; в) зоне префонологизације некадашњег квантитета наглашених вокала Е и О у вокалски квалитет на широком, али, изгледа, некомпактном простору призренско-јужноморавског дијалекта.

Међународна финализација целог подухвата подразумева и институцијализација посла. Досадашњим пословима у вези са Атласом руководила је САНУ (у оквиру Међународног одбора за дијалектолошку атласу), чија су својина попуњени упитници, као и богата ономастичка картотека. У Академијом Институту за српски језик, недавно је формиран Одсек за лингвистичку географију са јасним задацима. Одељење језика књижевности САНУ прихватило је предлог Института да два наведена картотеке добијају статус картотеке великог Речника САНУ. Приме тој одлуци, даљи рад на пословима дијалектологије и ономастике треба да „буде пројекат од националног значаја под покровом Министарства за науку и техничку промету“. Картотека великих Речника САНУ, која ће бити уређена и обновљена, ће бити проморана да помоћи скица, фотографија и других облика штита наученог из литературе подсећају своје времене информаторе на чињенице из њихових радионија. Данас, срећом, распољажемо са нешто в

Летопис Вукове задужбине (73)

Среда, 21. децембар 2005.

Задужбина Николе Стасића, на свечаности у Римској дворани Библиотеке града Београда, додељила је плакете и новчане награде најбољим студентима Медицинског и Пољопривредног факултета Универзитета у Београду.

Четвртак, 22. децембар 2005.

Вукову задужбину посетили су Живорад Андрејић и Душко Миладиновић из Љубљане и разговарали о оснивању првог огранка Задужбине у Словенији. Гости из Љубљане обезбедили су и део тиража *Данице за 2006.* за пријатеље Вукове задужбине у Словенији.

Четвртак, 22. децембар 2005.

Удружење књижевника Србије, на свечаности у Задужбини Илије М. Караџића, обележило је вредан јубилеј: *Сто година Удружења књижевника Србије 1905–2005.*

Петак, 23. децембар 2005.

Чланови Задужбинског друштва *Први српски устаник – Мишаар* посетили су Вукову задужбину и са академиком Дејаном Медаковићем, др Миодрагом Матицким и професором др Алојзом Јујесом разговарали о обележавању 200. годишњице Мишарске битке.

Понедељак, 26. децембар 2005.

У Министарству за дијаспору, по тридесети пут, свечано су уручене признања Културно-просветне јединице Србије *Златна значка*, коју је добило 56 уметника и културних посленика из матаице и расејања.

Живомир Младеновић:
На изворима народне
песме, Београд, Читоја,
2005, 570 страница

Уторак, 27. децембар 2005.

У Београду је основана Задужбина Стевана Стојановића Мокрањца, која ће чувати успомену на овог нашег истакнутог музичког ствараоца и проносити славу његовог музичког дела и ван граница земље. За председника Скупштине Задужбине изабран је академик Дејан Деспил.

Четвртак, 29. децембар 2005.

Културно-просветна јединица Србије додељила је *Вукову најраду* појединачним и установама за изузетан допринос развоју културе у Републици Србији и на сверском културном простору.

Петак, 30. децембра 2005.

У Клубу Вукове задужбине отворене су изложбе слика: Даре Фанка, уља на платну (30. 12. 2005); Бошка Атанасковића, сериграфије (1. 2. 2006); Томислава Божковића, *Камена слова* (18. 2. 2006); Зорице Лаковић, *Тражење* (1. 3. 2006).

Среда, 18. јануар 2006.

НИН-ову награду критике за најбољи роман на српском језику у 2005. години добије Миро Вуксановић за дело *Семољ земља* у издању ИП *Филип Вишњић*. За исто дело Миро Вуксановић је добио и награду *Меша Селимовић* за најбољу књигу у 2005. години, која му је свечано уручена у Скупштини града Београда 7. марта 2006.

Четвртак, 19. јануар 2006.

Друштво за српски језик и књижевност Србије од 19. до 21. јануара 2006. године организовало је на Филолошком факултету у Београду 47. *традиционални семинар за наставнике и професоре српског језика и књижевности* (савремено проучавање српског језика и књижевности). Организовање Семинара подржало је и Министарство просвете и спорта Владе Републике Србије.

Уторак, 24. јануар 2006.

У САНУ је представљена књига Момчила Спремића, дописног члана САНУ *Прекинут устанак – Српске земље у позном средњем веку*, коју је издао Завод за уџбенике и наставна средства.

Среда, 25. јануар 2006.

У Дому Вукове задужбине Редакција за културу Телевизије Београд снимила је емисију посвећену Миодрагу Поповићу (1920–2005), историчару српске књижевности и културе, књижевнику и уваженом професору.

Среда, 25. јануар 2006.

На свечаности у Председништву града Ниша Органак Вукове задужбине у Нишу додељио је, поводом *Дана Св. Саве*, награде и признања средњошколцима, који су учествовали на конкурсу *Историја и српска народна епска песма*.

Четвртак, 2. фебруар 2006.

У Музеју *Вука и Доситеја* представљена је *Антилопија народних песама о Марку Краљевићу*, коју је издао Завод за уџбенике и наставна средства у Београду.

Петак, 3. фебруар 2006.

У Дому Вукове задужбине одржана

је конференција за новинаре на којој је разговарано о активностима Задужбине у наредном периоду.

Понедељак, 6. фебруар 2006.

Органак Вукове задужбине у Гимназији *Вук Каракић* у Лозници и Центар за културу *Вук Каракић* у Лозници расписали су литејарски конкурс *Вуково звено* за ученике средњих школа и седмог и осмог разреда основне школе, из земље и расејања. Конкурс је отворен до 9. маја 2006. године, а награђени ученици представиће радове на *Бачком Вуковом сабору*.

Среда, 8. фебруар 2006.

Органак Вукове задужбине у Грађишићи, на свечаности у Гимназији, којој су присуствовали и др Миодраг Матицки и Слађана Млађен, представио је тринаесто годиште *Данице 2006*. Пренумеранти – њих око 500 – добили су примерке *Данице за 2006*. Том приликом уручене су и књиге које су установе културе и издавачке куће у Србији, на позив академика Дејана Медаковића, поклониле Библиотеци Дома културе у Грађишићи, која је изгорела у пожару у новембру 2005. године.

Петак, 10. фебруар 2006.

У Председништву Републике Србије Културно-просветна јединица Србије уручила је истакнутим појединачним у области културе и просвете *Вукове најраде* за 2005. годину.

Петак, 10. фебруар 2006.

У Дому Вукове задужбине одржана

је седница *Програмској саветији Вуковој сабору* на којој је усвојен Извештај о 71. Вуковом сабору и Програм 35. *Бачког Вуковој сабора* и 72. *Вуковој сабору*.

Уторак, 14. фебруар 2006.

У Дому Вукове задужбине представљена је књига Зорице Јанковић *Пут у Цариград – Кнез Михаило, прегађа традова и оглазак Турака из Србије*, коју су издали ИП *Београд* и Историјски музеј Србије.

Петак, 24. фебруар 2006.

У Свечаној сали Дома Вукове задужбине представљена је енциклопедија *Добрила Аранитовића Погриже у устанцима 1804–1815*, коју је издао ИКП *Заслон* из Шапца (2005). Поред аутора, о књизи су говорили академик Мирољуб Пантић и др Миодраг Матицки, а у пригодном програму, који је потом уследио, учествовали су глумци Шабачког позоришта.

Петак, 17. март 2006.

Срби из Белог Манастира, Хрватска – чланови Одбора за припрему свечане академије и изложбе о Радивоју и Милану Кашанину – посетили су Вукову задужбину и разговарали са академиком Дејаном Медаковићем и др Миодрагом Матицким.

Петак, 17. март 2006.

У Етнографском музеју у Београду, Органак Вукове задужбине у Чачку представио је књигу *Потпака огнова*, аутора мр Гроздане Комадини.

Приредио Славко ВЕЈИНОВИЋ

али које се, мора се признати, због франтних чињеница и података, чија је доминирајућа одредница – присвајање туђег дела – односно, моћним идеолошким полугама сваковрсна лична ометања и подметања, чита готово без даха. Исто времено, у њему се кристално јасно осветљава зашто је један велики национални посао који је Академији оставио у аманет још Стојан Новаковић 1887 (на стогодишњицу рођења Вука Каракића – да се сакупи све несабрано усмено благо српског народа после Вука, и објави у Академијином зборнику из, у међувремену формиране Етнографске збирке) остао неурађен и до данас. Овде ће се у приличној мери сагледати сви узроци, утицаји различитих околности, или и личности, које су „допринеле“ да посао у вези са истраживањем Етнографске збирке буде у вишедеценијском застоју, односно, сем спорадичних истраживања и објављивања (у *Српском етнографском зборнику* или самосталним пројектима у народној прози, Веселина Чайканића), ни за стогодина постојања, не буде још научно представљен, бар у једном стручном прегледу.

Последње поглавље књиге *Живомира Младеновића, укупно шесто, насловљено Полемике*, тематски се наслажа на претходни текст, а тиче се два полемичка осврта: о зборнику народних песама Тодора Јаковића и о *Црвен бачу* Вука Каракића. Наиме, у првој полемици аутор оспорава првенство открића свежња рукописа у Вуковој заоставштини који су идентификовани као песама Тодора Јаковића њеном „проналазачу“ Војиславу Јовановићу Марамбоу (што потом следи у својим радовима читав низ Марамбових биографа), са детаљним навођењем околности под којима је, приређујући необјављене народне песме из Вукове заоставштине, Ж. Младеновић дошао до тог открића знатно пре Марамбова. У другом раду аутор замера приређивачу популарног издана *Црвен бач* Благоју Јастребићу на дословном прештампању песама из Вукове пете књиге Академијног издања („само за научну употребу“, односно, еротских народних песама у 300 примерака), из Вукове заоставштине коју је приредио Ж. Младеновић, а без било каквог навођења извора којим се користио.

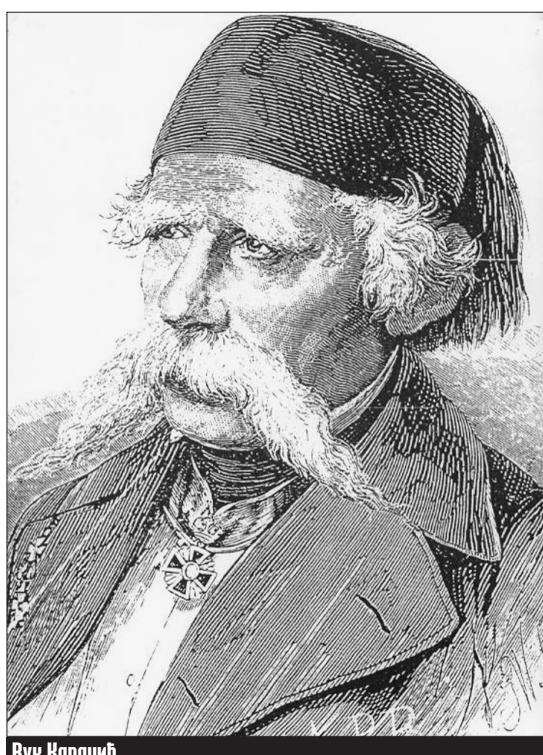
У сваком случају, последњи текстови Ж. Младеновића биће занимљив прилог историји наше књижевности, осветљавању домаћих културних прилика, или и моралне слике наших савременика, што ће свакако бити и одговор више на питање зашто је извођење послова оддалежног, често и стратешког националног интереса често остајало по страни зарад међусобица и течења властите каријера. Књига Живомира Младеновића полифонијском структуром, у додиру разноликих питања народне књижевности и науке о њој, постаће незаједничка консултативна литература, а повремено, неким темељно претресеним питањима и видима на највишем академском нивоу у појединачним студијама, драгоцен ће допунити неки будући приручник за народну књижевност, који још не постоји на нашим факултетима. *Др Славица ГАРОЊА-РАДОВАНАЦ*

НОВ ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ НАРОДНЕ УСМЕНЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Извори и исходишта

саља у Дубокој; затим следи студија о *Народним песмама Тимочке крајине* (са систематским прегледом дотадашњег бележења и проучавања на овом простору, са прегледом репертоара и утицајима досељеника – становништва с југа Србије у више наврата), а смењује је занимљив рад о *Народним песмама Сутомора и околине*, као и студија *Савремена десетицарска песма северне Србије* (1965).

Повратак централним темама Вукових збирки или појавама његовог доба отвара у трећем поглављу значајна студија *Топографски елементи народне песме Женибога Душанова*, где је дат пресек свих досадашњих разматрања овог интересантног проблема, са властитим понуђеним решењем – лоцирањем митског града Леђана – поткрепљеног доказима, што сврстava овај рад у низ понуђених одговора на ово старо питање у нашој науци. Најзад, ту је још један занимљив рад: *Лична имена у народним песмама Вука Каракића*, уз преглед претходних извора, као и сагледавање народних имена заступљених у Српском речнику и народним пе-

Вук Каракић

шама, најзад издавање типологије народних имена из наведених извора према њиховој симболици, чиме је дат оригиналан допринос сагледавању наше традиционалне културе у целини. Занимљив прилог истраживању рецепције народне поезије током 19. века у Европи садржан је у студији под насловом *Дора г' Истрија и српска народна поезија*. Говорећи о животу и раду једног поета заборављеног и непознатог 19. века која се бавила српским темама и српском народном пе-

ИВАЊИЦА КАО ОСМО СВЕТСКО ЧУДО У ЗАШТИТИ НАРОДНОГ ЗДРАВЉА

Лечили и уносили светлост у домове

После јола века првом дому здравља насталом после Другог свјетског рата у нашој земљи као признање стиле плакетије и дипломе УНИЦЕФ-а

Никлопедије бележе да се зна за седам светских чуда, почев од египатских пирамида, али се мало зна за велики подвиг који су уложили медицински радници Дома здравља у Ивањици, основаног пре више од пола века (иначе прве такве установе у нашој земљи после Другог светског рата).

Домови здравља иначе постоје и у многим другим местима, али је Ивањица била претеча система примарне здравствене заштите, коју је одабрала Светска здравствена организација и УНИЦЕФ, јер је требало водити битку са многим заразним болестима.

Да се почело ни из чега, како се то каже, од нуле, сведочи ова јединствена лепо уређена књига на чијим се страницама (42) могу наћи подаци како је то било некада, како су лекари одлучили да се жртвују за народ, и то веома успешно. Књига, коју су написали професор др Предраг Довијанић и група сарадника, има 18 делова који сваки за себе даје одговоре на хиљаду питања која се могу поставити.

Нимало случајно, прве странице добили су они који су помогли да се књига припреми и објави, али зато убрзо следе подаци на тему: здравље као судбина (и народа и лекара), затим следе социјално-економске и хигијенско-санитарне прилике у моравичком крају почетком 20. века, а одмах затим приказан је ивањички програм заштите здравља. Упознали смо родоначенлике, сараднике и

остале учеснике не само у формулисању програма већ и у његовом остварењу.

Када се све сабрало, стигла су признања Светске здравствене организације, УНИЦЕФ-а и експерата из целог света, али и колега из наше државне заједнице. Тако се дошло до њих 13 који су остали легенде (упомене чувају се и заједнички снимак из 1970. године), а међу њима је четврто Спасовића: др Слободана – Ђуђа, др Ђожића, др Јанко и др Драгиње.

Није нимало случајно да су управо Спасовићи оставили најдубљи траг, па и у наше време доста је оних који ће казати: „Свака част Спасовићима“!

Пред нама је велики зборник сећања и подсећања оних који су тај велики посао радили дају и ноћу, без услова за рад, али са пуно жеље да се народу помогне. Лекари памте време када на сеоским кубама није било прозора, па је њихов долазак значио и почетак уношења светlosti у домаće. Челад је често деловао просторије са стоком. Била су то времене када је читав ивањички крај био „богу за леђима“, удаљен од многих, заборављен од свих моћних. Требало је градити нове куће, здравствене станице, домаће здравља...

У стичемо за углед прилог *Седам лекара – иста породица*. Ивањичани, али не само они, лако знају да је реч о Спасовићима, чијих је седам чланова у служби народног здравља: отац, мајка, две ћерке, син, снаха и зет! Никоме није било лако, а најтеже почињирање народног здравља, али су сви издржали. Зато се и каже и памти: „Спасовићи су спасли Ивањићане“!

Ивањица је постала варошица 1833. године, прву болницу добила је 1910, организовану здравствену заштиту 1929, а Дом здравља 1953.

Лако се запажа да је 2003. била година јубилеја, па је војло сачекати 2004. годину када се о томе могла појавити ова несвакидашња књига. Богатство података, фотографија и других документата чува сада успомену на велико дело које је названо планетарним. За доказ служе плакете и дипломе УНИЦЕФ-а које су додељене заслужним јавним и културним радницима и другог болничког осoblja које је уткало труд у ово ремек-дело које је названо планетарним примером.

Све што је о томе потребно знати сада је у књизи чији је аутор и главни и одговорни уредник професор др Предраг Довијанић, док се лепотом књиге бавио Добрило Николић, академски сликар и дизајнер.

Некада се одлазак у Ивањицу сматрао казном. Сада је то права Мека за све истраживаче здравствене културе нараода.

Мил. П. ЂОКОВОВИЋ

Хвала Велефарму а. д., холдинг компанији из Београда што се придружила обележавању свих ових јубилеја и материјално помогла да се појави луксузна монографија о нечemu са чим можемо и у свет. У монографији је објављена и захвалност професору др Александру Николићу, оснивачу и првом вишегодишњем директору Дома здравља у Ивањици.

*С*ачувани су подаци о времену када су стамбене прилике становништва биле веома лоше, јер су у планинским пределима куће грађене од греда и брвна, покрivenе сламом или кровином од патрата. Исхрана становништва и одећа били су неповољни за боли живот који је у ове крајеве споро стизао. Неучвено битке вођене су почев од 1828. године, од када датира борба против великих богиња.

Доласком Спасовића у Ивањицу 1929. године почиње систематска борба о којој се у народу више знало него у јавности. Држали су три коња, од којих су два стално била „заузета“ путовањима по забитим селима, а трећи коњ је био стално у штати „за сваки случај“, ако нешто искрсне хитно, па се мора на пут. Одлазак на терен био је или пешачи или на коњу, а стизао се свуда. Било је свега 10 километара повољног пута, аутобуског саобраћаја још није било, најближи железничка станица у Пожеги...

Тешко је овде све то представити јер је реч о вишедецнијском раду који је уродио жељеним плодом. Стигли су признања са свих страна, а о томе се расправљало и хвалило на Првој светској конференцији о примарној здравственој заштити у Алма Ати (1978). У књизи се налазе спискови свих лекара, свих медицинских сестара и другог болничког осoblja које је уткало труд у ово ремек-дело које је названо планетарним примером.

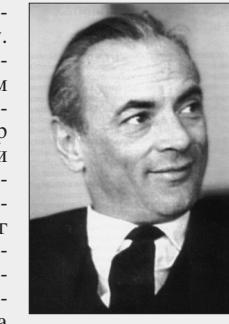
Све што је о томе потребно знати сада је у књизи чији је аутор и главни и одговорни уредник професор др Предраг Довијанић, док се лепотом књиге бавио Добрило Николић, академски сликар и дизајнер.

Некада се одлазак у Ивањицу сматрао казном. Сада је то права Мека за све истраживаче здравствене културе нараода.

Мил. П. ЂОКОВОВИЋ

личности – СЛОБОДАН ГЛУМАЦ (1919–1990)

Господину другу с љубављу

Повод редак. Књига о новинар. Посвећена Слободану Глумцу. Друкчијем новинару. То испод наслова књиге наглашава аутор Душан Ђурић. Можда и превелика реткост и неубичајена част да се новинарској каријери једног журналисте тако студионо и своеобухватно и толико искрено и достојанствено одужују она који га памте и поштују, и то с таквом захвалношћу.

Учиниле су то „Новости“, као новинска кућа уз чије се име све чешће становништво и одредница национална, да би подсетиле на оснивача и свог првог главног и одговорног уредника. Да би такође подсетиле на оснивача радија Студио Б, који је опет донео другачији глас и у радиофонији. На преводиоца са немачког и француског језика, коме ни свакодневни посао у новинарству није отупљивао литерарну жицу ни жељу да преводи поезију Леополда Сенгорија и драме Самуела Бекета. Изнад свега на језичког знаљка и особеног стилисту, чија је можда једна од највећих заслуга у српском новинарству што је доследно уводио београдски стил, исту језичку норму коју је прописивао Јован Скерлић, а коју су доцније унапређивали и Богдан Поповић и Слободан Јовановић. Његова ширина и његова знатије простирала се и даље, тако да се огледа и на филму – и као сценарист, па чак и као глумац.

Међу незaborавна искорачења Слободана Глумца спада и оно када је, уз сагласност и одобрење нобеловца Иве Андрића, начинио непоновљив азбучникој појмова из његових дела. Ни то није било чудно, као што се нико није чудио ни што се једна од најпопуларнијих књига о бонтону у нас опет везује уз његове гимназије.

Читава плејада новинара и књижевника, па између осталих и Слободана Селенића и Гордана Михића, смратили су Слободана Глумца неком врстом духовног оца, а у сваком случају пријатељем који их је очинио љубављу подстицао да истрају у списателском послу. То је једна од најређих и отуда можда једна од најдрагоценјих осо-

бина руковођиоца, а посебно у новинарској средини.

Писати „кратко и јасно“ је појам који је у српско новинарство увео Слободан Глумач и за њега се изборио и у „Новостима“ и на радију Студија Б. На тој формулама су „Вечерње новости“ постале и током низа година остала гласило које, испод главе, с разлогом носи шину – дневни лист с највећим тиражом.

Незaborавно је свакако и то како је Слободану Глумцу, као новинару и уреднику, припао славно-неславни рекорд највише кажњаваног. Било је то у временима када су новине и новинари свакодневно просејавани кроз густа и немилосрдна идеолошка сита. Насупрот томе, своје сараднике, због чијих је грешака најчешће и бивао кажњаван или је трпео последице, увек је покровитељски штитио и зналачки бранио.

*С*урођеном финоћом, с обраћањем без повишеног тона, уз харизму коју је носио лежерно као елегантна одела, пленio је и сараднике и сабеседнике, па је неретко у српском новинарству што је доследно уводио београдски стил, исту језичку норму коју је прописивао Јован Скерлић, а коју су доцније унапређивали и Богдан Поповић и Слободан Јовановић. Његова ширина и његова знатије простирала се и даље, тако да се огледа и на филму – и као сценарист, па „ти“, из обавезног персирања у обраћању њему крила се потреба других да га ослове са господине.

У журној новинарској професији, у којој се има тако мало времена и за себе и некомли за друге, њега су слушали и поштовали. Свакако је то заслуживао. Можда и зато што је својим чињењем и животом потврђивао ону Фламаронову девизу: „Само онај човек заслужује да га слушамо коме речи служе једино зато да би изразио мисао, а мисао да би рекао истину“.

Истини о Слободану Глумцу у књизи њему посвећеној лепа је колико и поучна, па свакако узорита у данашњем времену, у коме је само добра нада ређа од добрих узорова.

Будимир ПОТОЧАН

НАРОДНА КУЛТУРА ЖИВЉЕЊА – О СКАУТИЗМУ У СРБИЈИ У 19. И 20. ВЕКУ

Школа здравља

трезвенисти, и обучио у зубном лекарству. Први је у нас објавио књиге о нези и чувању зуба. У београдској Војној болници основао је војну зубну станицу, а неколико година касније и у Нишу. Почетком 1917. године, уз помоћ Леди Тебит, основао је зубну станицу у Водени, у којој ће до пробоја Солунског фронта, у јесен 1918. године, бити збрињено близу 20.000 бораца. Но, беше неискрпнији јавни радник, а изнад свега, отац скита из Краљевине Србије; потом доживотни почасни председник Извиђача и Планински у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, па Југославији, *Братја Миха*.

Године 1901. у Београду је основано Друштво трезвенисти, на чије чело стаје искусни др Јован Данић. Оно ускоро добија подршку Ђурђевића Туттемплерског реда (у преводу: *Добрих храмовника*), уз штедно учешће најпознатијег тадашњег борца против алкохолизма, швајцарског професора др Августа Форела. Увођења је Јуттемплерска организација (успостављање ложа) и правило апстиненције (потпуни уздржавања). Ко би приступио покрету обавезавао би се да алкохол неће нумизмати, ни спрavљati, ни другом давати. Захваљујући материјалној помоћи Реда, штампан је низ преведених и оригиналних књига и брошура у којима се указивало на сву погубност алкохола, али и других болести, по себи, туберкулозе.

У трезвеничком покрету др Милош Ђ. Поповић беше покретљив, страстан говорник. Уређивао је и часопис *Савезник*. Састављани су, или превођени, и извођени позоришни комади: „Да сам раније знао“, „Кобна чаша“, „Мртваци али је неколико примерака претекло.“ Па и ако је Трезвенички покрет међу ћачком омладином узимао све јачег маха, Поповић не беше задовољан.

ЧИСТ ПРИХОД У КОРПУС ЧЕТНИЧЕНОГ ОДВОЈЕНИКА СРПСКЕ ТРЕЗВЕНОЙ МЛАДИЦЕ

ЦЕНА 20 ПАР

риштима, не по дворанама, омладину. И она га је с одушевљењем прихватила.

Права и највајажнија дужност је скапутића да најчешће и даје једноја да је једна од најпопуларнијих књига у књижарници. Стога је једна од најчешћих мртава. Потоње је Беден-Пауловић. Скапутић је школа здравља, општака и ако хоћеши читаваш човечанства. Значај тих речи је непроцењив. Није их изгубио први, али је је најбољем могућем месту, уздајући се у оне који

МАТИЦА СРПСКА У ТРЕЋЕМ МИЛЕНИЈУМУ И КРОЗ ТРИ СТОЛЕЋА СВОЈЕ ЈЕДИНСТВЕНЕ МИСИЈЕ

На ползу роду и отаству

Када се, крајем 1824, појавио први број часописа *Сербски лептотпис* („за год. 1825, прва частница“) био је једино српско гласило. Већ првим бројем уредник Георгије Магарашевић и његови помагачи, познати научник, слависта Павел Јозеф Шафарик, песник Лукијан Мушички, правник Јован Хаџић, потврђују српску и свесловенску оријентацију и остављују часопис завидне интелектуалне вредности и разнородности. Од почетка одлично вођен, тај часопис излази до данас, с прекидима 1835/6. када је Матичин рад био угашен, 1848/9. због ратног стања, за време Првог светског рата, када је свако српско објављење у Аустрији било забрањено, и у време Другог светског рата, када је Матица своју активност угасила да не би била присилена на колаборацију с окупатором.

Програмски гледано, *Лептотпис* је пролазио кроз разне периоде, од чисто научног до чисто књижевног часописа какав је данас. Међу тридесетак његових уредника били су високо истакнути публицисти, писци, научници, јавни радници као што су Јован Хаџић, Теодор Павловић, Јован Суботић, Јаков Игњатовић, Јован Ђорђевић, Антоније Хаџић, Јован Бошковић, Тихомир Остојић, Васа Стјанић, Никола Милутиновић, Живан Милисавац, Младен Лесковац, Бошко Петровић, Александар Тишма. Међу сараднике *Лептотписа* уврстили су се скоро сви водећи писци наше књижевности заједно са стотинама оних чија имена су остала у историји наше културе и науке, но на мање високим местима.

Танак слој тадашње читалачке публике није могао да одржи часопис тако озбиљно и амбициозно заснован. Издавач Константин Каулици запајао је материјалне тешкоће које су затрпиле гашењем *Лептотписа*. У помоћ су прискочиле грађани Пеште и Будима, где је тада било снажно средиште и материјалне и духовне снаге српског народа, а где су, крајем 1825., ударени темељи Академије наука, националне институције Мађара, што је могао да буде и углед и изазов за Србе. Свесни „да је *Лептотпис* у сваком смислу за свак србскиј род и за свак спавенскиј народ важан и полезан“, састају се њих седморица 24. јануара (5. фебруара) 1826. у кући трговца Јована Деметровића, родом из Далмације, најстаријег по годинама (47) и одлучују да преузму *Лептотпис*. Следећим даном датирано је *Објављење на Лептотпис сербски за годину 1826.* који ће се штампати старањем ових родољубивих љубитеља српске књижевности. На састанку од 31. 1/12. 2. одлучујули су да формирају друштво. Већ 2/14. 2. Јован Хаџић им је прочитао концепт правила и договорили су се да тај *Основ*, начисто преписан, потпишу за два дана и положе чланске улоге. То су учинили 4/16. фебруара 1826. трговци Гаврило Бозитовац, Јован Деметровић, Јосиф Миловук, који је покренуо акцију, Петар Рајић, Андрија Розмировић, Георгије Станковић и адвокат Јован Хаџић, који ће бити први председник. Потписали су се укруг, да нико не буде нити први ни последњи, изјављујући: „Ми доле потписаним добровољно се слажемо и установљавамо једно Друштво као једно тело које је равним (истим) и једним јединим духом за ползу (корист) и славу народну диште. Повод к заведенију овога Друштства јесте једина љубов и ревност (старање) к обитству благу, а највереније јесте распространење књижевства и просветења народа српског, то јест, да се књиге рукописне на свет издају и распространејају и то свак и одсад, без престанка за свагда“.

Иако су сви били становници Пеште и Будима, само један од њих, Бозитовац, рођен је у главном граду Угарске. Остали су завичајем из разних крајева где Срби живе – Деме-

*У нови миленијум, у
шрећи век у ком живи,
Матица српска улази
као развијена и јака
снага српског народа
која ће моћи да се
понесе са изазовима
и по требама новога
добра и са свим чашним
захтевима и изменењим
историјским
околностима*

„Лептотпис“ излази од 1826. године

тровић из Далмације, Миловук из Трпниће код Вуковара, Хаџић из Сомбора у Бачкој, Розмировић из Карловца Сремских, Станковић из Вршца, Рајић из Ковачице у Банату. У следећем седмочланом кругу су архимандрит манастира Крупе Герасим Зелићрођен у Жегару у Далмацији, двојица Беччија, по један Новосађанин, Темишварац, Бајац, Осјечанин. У трећој седморици, учлањењу августа 1826, била су и двојица из тек ослобођене Србије. Нико мање до Обреновића, Јеврем и кнез Милош. Та географска дисперзија чланова показује да није реч о уску, локалној, већ о општесрпској струкцији.

Кнез Милош може се сматрати и првим добровором јер је уплатио петоструко већи улог од осталих. Генијални државник и политички стратег одмах је схватио да је друштво које оснивају Срби у Угарској општесрпско јер су му чланови са разних страна где Срби живе, па је оно стога потенцијални кохезиони фактор нације, у културном смислу, а можда и више од тога. Он остаје члан Матице доживотно, па и активно, чак и после уписа у Матицу кнеза Александра Карађорђевића који га је сменио на власти у Србији. Два кнеза из две закрвљене династије у истој Матици, а подједнаки у третману без обзира на актуелну моћ, симболизују њена настојања да културним делатностима маргинализује политичке сукобе унутар Српства. Године 1845. у Матици се уписао Његош, чиме се и династија Петровића нашла у заједничком колу.

Чим је имала чиме да се похвали, Матица успоставља 1830. прве спољне институционалне везе: са Народним музејем у Пешти (14. јануара), Царском библиотеком у Бечу (10. марта), Библиотеком у Прагу (9. маја) и Императорском академијом наука у Петрограду (8. новембра), шаљући им дводесетак дотадашњих томова *Лептотписа* и пет књига свога издавачког

програма. Узвратила је Руска академија програмом библиотеком од четрдесетак својих академских и веома вредних књига.

Унапређењу Матичине делатности много је допринео Теодор Павловић, уредник *Лептотписа* од 1832. и први формално изabrани секретар Матице српске (1837-1854). Жељом да од Матице начини јаку и угледну националну установу, он привлачи у њу прваке нашег грађанства, па и племства. Први у импозантном низу од око десетак добровора и задужбинара који ће уследити после кнеза Милоша и првог Текелијиног дара 1833. био је Јован Нако, велепоседник и племић с предикатом Великосентимилушки. Он оснива фонд „за популарисање српске књижевности“ подариши 1837. пет хиљада сребрних форината.

Годину дана после Накиног дара, почине права Текелијина ера Матице српске. Овај велики племић, царски саветник, с предикатом од Визеша и Кеверменша, „из једне једине љубови миљоме ми роду“, основао је знаменити Текелијанум. На седници Матице српске 21. августа 1838. ту кућу у којој се седница држала, председавајући Сава Текелија предаје под надзор Матице за сврхе ћачког дома, али и за потребе Матичиног рада. У дом је одмах примљено 12 питомаца, а тај број је касније умножен на 20 једновремених корисника дома. Текелијанум је постао стециште младих интелектуалних снага, заједно са Матицом центар важних културних акција.

Матичина метода националног окупљања осведочила се као изузетно ефикасна, тако да она постаје парадигматична за слична уdrужenja других словенских народа. Чеси су основали своју Матицу већ 1. јануара 1831, у Загребу је 1842. основана Матица илирска, која ће се после 1874. звати Матица хрватска, Матица лужичко-српска основана је 1847. у Будишину (Bautzen), у Љевову се 1848. основи Матица галичко-руска, Матица моравска зачела се 1849. у Бруну, Матица далматинска, обједињавајући и православне и католике, оснива се у Задру 1862. Матица словачка после дугогодишњих припрема почне да ради 1863. у Турчанској Светом Мартину. Годину дана касније настало је Матица словеначка у Јубљани, Матица опавска основана је 1876. у Шлезији, у Љевову 1882. настале је Матица пољска.

Нове развојне подстицаје Матица стиче пресељењем у Нови Сад 1864.

године, а убрзо потом почине да издаје још један часопис, *Матицу* (1865-1870), којим издавају *Лептотпис* белетристику и омогућују члановима Уједињене омладине српске с обе стране Саве и Дунава да интензивише шире своје књижевне, али и национално-политичке ставове.

У последњој четвртини 19. века, па све до Првог светског рата развија се у Матици ефикасна *просветитељска делатност*. Посебно увоење серије од преко 160 „Књига за народ“ (1885-1932) које су са Календаром *Матице српске* биле свима приступачно поучно штитво, па су се шириле и читале у великом броју примерака.

Крај Првог светског рата ослободио је Матицу туђинских стега, али осиромашену ратним наметима и контрибуцијама, заменом новца и аграрном реформом.

У следиће потом дуготрајна осека у раду да би се тек уочи Другог светског рата почеле јављати нове, млађе снаге са жељом за променама.

После Другог светског рата Матица је постала веома успешна институција највиших интелектуалних слојева (чланови сарадници), а њена делатност усмерена је ка крупним интересима српске културе, нарочито у по гледу језика и књижевности, али и у погледу других хуманистичких, па и природних наука.

За културу у СФРЈ био је првоЗаједнине драгољуб да доношење тзв. *Новосадског дото*вора са спрскохрватском језику што је резултирало јединственим *Право*писом и *Речником српскохрватскога књижевнога језика* чије је издавање започето као заједнички пројекат Матице српске и Матице хрватске, али је ова друга после другог тома одустала од речника, као и од правописа. Матица српска је довољила речник у шест томова са непромењеном концепцијом. Након распада СФРЈ Матица је објавила нови *Право*пис српскога језика (1993) и организовала рад на изради једнотомног *Речника српскога језика*.

Данас Матица има седам научних одељења: за књижевност и језик; за друштвене науке; за природне науке; за ликовне уметности; за сценске уметности и музику; за лексикографију и библиографију, те Рукописно одељење које води богат и драгоцен архив, претежно књижевних рукописа.

Сем *Лептотписа*, Матица издаје десет научних часописа. *Научни зборник Матице српске* покренут је 1950. са две серије – друштвених и природних наука. Пет година доцније, серије постају посебни часописи: *Зборник за друштвене науке* и *Зборник за природне науке* који је деценијама уређивао академик Бранислав Букуров, од године 1993. излази и на енглеском. *Зборник за књижевност и језик* покренут је 1953. академик Младен Лековић, уређивао га до 1979. па уређивање препустио професору Драгиши Живковићу. Академик Павле Ивић најдуже је, до смрти 1999, уређивао *Зборник за филологију и лингвистику* покренут 1957. *Зборник за ликовне*

уметности

покренуо је академик Ђорђан Медаковић 1965. као годишњак и уређивао га до закључно 30. књиге. *Зборник за историју* засновао је 1970. академик Славко Гавриловић и уређивају га до данас. *Зборник за славистику* покренут је такође 1970, најдуже је уређивао професор Милорад Живанчевић. *Зборник за сценске уметности и музику* покренуо је 1987. професор Божидар Ковачек и уређивају га до данас. *Зборник за класичне стручњице* покренут је 1998.

У низу данашњих научних пројеката највише их је лингвистичких, а највећији су *Српски биографски речник*, чији је први том публикован 2005. године, а азбучник садржи око 40.000 имена значајних личности од 1945. и *Лексикон писаца Југославије* од кога су штампана четири тома енциклопедијског формата, а очекују се још три.

Матица додељује сваке године престижну „Змајеву награду“ за поезију на спрском језику, „Бранкову награду“, „Пупинову награду“, „Стојковићеву награду“ за студенчке радове различних струка, те награду „Младен Лековић“ сваке три године за највишију у историји књижевности.

Садашњи статус Матице српске репулисан је Законом о Матици српској који је донела Република Србија 1992. године. Тај lex specialis, првим чланом дефинише Матицу као „јединствено и самостално књижевно, научно и културно друштво којим управља њени чланови“. Сходно томе, политику и планове Матице српске доноси њена Скупштина која сваке четврте године бира Председништво и Управни одбор од четрдесетак најуједињенијих интелектуалаца, а овај одбор, савете, уредништва, жирије и друга радна тела што ангаžују преко две стотине најквалификованијих и најреквиранјијих чланова Матице српске.

У нови миленијум, у трећи век у ком живи, Матица српска улази као развијена и јака снага српског народа која ће моћи да се понесе са изазовима и потребама новога доба и са свим часним захтевима изменењених историјских околности.

*Т*иблиотека Матице српске је најстарија српска библиотека националног значаја. Њени спонтани зачеци сежу до 1826. до првих издања Матице, који се од тада чувају, па и размењују и чине магнетно језгро будуће би

Подухвати

ЕНЦИКЛОПЕДИЈА О ПРЕГНУЋУ У СРПСКИМ УСТАНЦИМА НА ПОДРИНСКОМ ПОДРУЧЈУ

Издање достојно двестолетнице

*Добрило Аранитовић:
Подриње у устанцима
1804–1815,
енциклопедија,
„Заслон”, Шабац, 2005.*

двестогодишњици Првог српског устанка се појавило, више но и о једној од досадашњих јубиларних про слава, мноштво пригодних, мултимедијски разноврсних, творевина – књига, публикација, видео записа, касета, сајтова. Део тога је прављен и у комерцијалне сврхе, па са маказама оживљава нека стара издања, понајвише прекрајањем неким општих места. То је и разумљиво, с обзиром на стање у нашем издаваштву. Међутим, на срећу, има и издања која су значајни доприноси нашој историографији о догађајима који се с оправдањем сматрају прекретничким и од највећег значаја у нашој новијој историји.

У издања ове друге врсте може се убржити енциклопедијски подухват Добрила Аранитовића *Подриње у устанцима 1804–1815*.

Ко се иоше бавио историјом српских устанака на почетку 19. века мораје уочити да су највећа мржња и највећа опасност по младу српску државу у освите обнове њене слободе долазили из Босне и да је Подриње као гранично подручје било најкрвавије поприште непомирљивих сукоба. Drugim речима, мало је које устаничко подручје од Дрине до Тимока тако често страдало, пљачкано и уништавано као што су то доживљавале четири кнежи

не Шабачке нахије (Мачва, Потерина, Тамнава и Посавина) и две кнежине Зворничке нахије (Јадар и Рађевина), односно наше западно ратниште у овом одсудном прегнућу, рачунајући у то и делове некадашње Соколске нахије.

У спомен двестолетнице Првог српског устанка Добрило Аранитовић је склопио својеврсну енциклопедију која је језгровито одсликала српске устанке 1804. и 1815. године, места, догађаја и људе у њима. Подручно, то је омеђено Подрињем (некадашњих шест кнежина двеју нахија, или данашњих осам општина Мачванског округа – Шабац, Лозница, Крупањ, Љубовија, Мали Зворник, Богатић, Владимирићи и Коџаљева). Међутим, то је само привидна, тачније полазна географска омеђеност, јер Аранитовић показује на том подручју и из других, ближих и даљих, области мноштво личности које су на тлу Подриња бивале, бориле се и живот остављају.

Енциклопедија *Подриње у устанцима 1804–1815* садржи три дела. Први део обрађује 27 најзначајнијих устаничких бојева у Подрињу, 76 устаничких шанчева, 160 локалитета везаних за устаничка збивања, основне податке о 1050 личности које су учесници догађаја на овом подручју, сврстаних у скupине војвода (40), истакнутих јунаци (девет), капетана (24), кнезова (28), буљукбаша и харамбаша (70), барјактара (осам), совјетника и чиновника (38), свештенства (52), аустријских војних и цивилних лица и Срба из Прека (53), руских војних и цивилних лица (осам), као и турских војних и цивилних лица (128). Увиђајући на коме је био главни терет ослободилачке борбе, аутор је посебну пажњу посветио обичним устаницима, доневши, ма како оскудан, успутан и штур, помен 592 устаника из редова тзв. обичних људи без којих би цео устанички подухват bio неизводљив и незамислив.

У другом и трећем делу дошла је до изражaja особена, међу проучаваоци-

ма Првог српског устанка јединствена, одлика којом се Аранитовић издава као библиограф, неизлечиви библиофил и у најсимпатичнијем значењу те речи – библиоман. На око 250 страна (Б-5 формата) дата је обимна библиографија радова о устаницима у Подрињу 1804–1815. године (*группа geo*), а на око четири табака (58 страница) дат је преглед књижевних и уметничких сведочанстава о устаницима у Подрињу (*парчи geo*), од Вукове пјеснице (1815) до записа о извођењу немачке позоришне дружине Вишињићевог бора на Салашу у преводе Талфје у Загребу/Аграму 1836 (обелодављеног у „Политици“, 2004).

У једном месту сабрано и овако срећено представљено обиље података о времену, догађајима и људима

устанака у Подрињу (1804–1815) у нас се налази. Стога аутору, као и издавачу, треба одати пуно признање.

Пажњивији читалац ће уочити неке ситније недорадености. Тако, на пример, велики и песмом Филипа Вишињића прослављени јунак Лазар Мутан сврстан је у скупину буљукбаша – што је на почетку Првог устанка, и то врло запажено, био – али би боље било да се налази у скупини Карађорђевих војвода, што је касније постао (1811), и у којем звању га именује Карађорђев Девловодни протокол (1812–1813), изузев ако се не гледа кроз чин који је имао учествујући у бојевима у Подрињу.

Наводи се тачна година буне (1825), када је гневни народ спалио кућу јасеничког кнеза Милутина Савића Гарашанина, али се буна, уместо Ђакова, именује као Милетина (која је била десет година касније). Очита је и штампарска грешка у хронолошком довођењу у везу песника Симе Милутиновића Сарајлије и хаджука Прела (1815?), као и грешка у години повратка буљукбаша Петра Јокића из бежаније у Србију после Другог устанка (стоји 1815, а треба 1838).

Због различитости извора, њиховог хронолошког редоследа и неуједначености датирања догађаја у њима, није доследно проведена календарска усклађеност новог (грегоријанског) и старог (јулијанског) стила. Тако се, на једном месту каже да је чувени вишенедињијеви Божићи на Лозници 1810. године, за који је Караджорђе рекао да теже битке није било, завршен 18. октобра, а на другом месту да је то било 6. октобра.

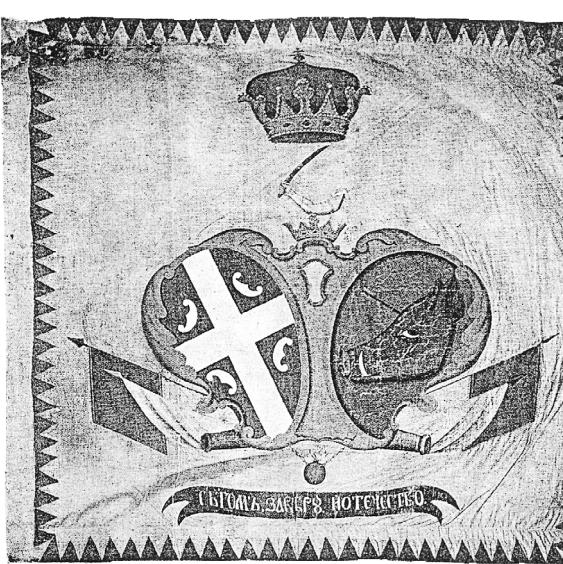
Тачна су оба датума, с тим што је први по новом, а други по старом календару, па је због читалаца, којима нису познате календарске условности, било упутније да је написано да се то збило у четвртак 6./18. октобра 1810. године, или на Св. Тому, који је у 19. веку био тог датума, као и да се Бој на Мишару одиграо у среду 1/13. августа 1806, или на Св. Макајеве, чији је празник у 19. веку био тог датума (а 1/14. августа у 20. и 21. веку, јер су датуми по новом стилу помењени за један дан у односу на 19. век) и сл.

Хо, ако и недавно код нас изашла десетотомна Енциклопедија Британика, једна од три најгласовитије у свету, објашњавајући да су Цвети недеља **после** (!?) Ускрса (10, 122), може да садржи и такву грешку, онда се ово неколико детаља, на које смо, тежећи ка савршенству, указали у Аранитовићевој енциклопедији, могу сматрати занемарљивим.

Рецензент др Миодраг Матицик је разложио установио да је Аранитовићево дело енциклопедијски рад првог реда, указујући на то да је ова књига, у чијој је жижи подручје Подриња, „неминовно доприноси да наш народ у скорој будућности добије дело које Српски устанак заслужује, а то је свеобухватна Енциклопедија српској устанака 1804–1815“.

Додали бисмо, не кријући суждржаност: под условом ако би се и у другим крајевима Српства нашли посленици Аранитовићевих врлина. Јер, његова енциклопедија је плод снагреног вишегодишњег минулог а смиленог и целисходног рада. Дело на које се треба угледати. Али и не само то, ово је дело које је за даља проучавања српских устанака 1804. и 1815. више него неопходно. Како најширој читалачкој публици тако и стручњацима.

Миле НЕДЕЉКОВИЋ

КАРАЂОРЂЕВИ УПРАВНИ И СУДСКИ ПОСТУПЦИ У УСМЕНОМ ПАМЋЕЊУ

У мало жив у гроб

ионда када су већ постапављени темељи усављаваши, иако су судски и управни поступци издања ове друге врсте може се убржити енциклопедијски подухват Добрила Аранитовића *Подриње у устанцима 1804–1815*.

Сведочи његов, делимично сачуван, Деловодни протокол, који сав врви од претњи да ће животом да плати свако ко се не уздржи од чињења недозвољених дела. По правилу, предвиђене су суроје казне од оних које су преступници чинили жртвама. То добро илуструје једна Караджорђева наредба из 1812. године: За Петка који је слеће поараја, ја налазим за добро да сазове вилајет, пак да му очи извадите.

Вожд је подржавао строгост и остале стајешине. Јавно је похвалио Јовану Белову који је обесио једног коњокрадицу: Е вала ти, мој Јован... зар нам је мало крварења и муке од Турака, него да и дома не будемо мирни од лутежа! Опет ти хвала за то! Седи овде и ручай, па се врати на зачвај, и свуда причај што су урадио и како су прашао код мене! Одгаве се узрати на Београд те и Совету испричај шта су урадио и како су прашао код мене!

Као брижан стајешину, заклано је исцрпљени народ од хаджука, обесних војвода и од прекомерних издатака. Једна анегдота вели да је забранио неком свештенику да од народа потражује милостини и посаветовао га да поред манастира отвори механу у којој ће да дочекује намернике и још ће од тога штогод и да заради и тако реши оскудину и то да је душа овога изгуби.

Вожд је знао да кажњава и свештенике који нису достојно обављали службу Караджорђу. На измаку 1811. године, у околини Тополе, наредио је да се један свештеник живи сахрани у гроб покојнику који није хтео да опије пре него што му се не накнади услуга. На молбу окупљених људи из пратње, Караджорђе је, ипак, ублажио казну, наложивши да свештеници платију сиромашном сељаку педесет талира и да подмирију све трошкове сахране и уobičajene даče.

Тудно је мотрио и на морале својих војника. По заузимању Београда забранио им је везе са Туркињама и покрштеницима, које је настојао да раздели обласним стајешинама. А, војника који му је дошао у Тополу да проси неку покрштеницу исприебијао је тешком топузином, у бесу, говорећи: Којекуде, по гушиш те! Ја сам

и то да је мотрио и на морале својих војника. По заузимању Београда забранио им је везе са Туркињама и покрштеницима, које је настојао да раздели обласним стајешинама. А, војника који му је дошао у Тополу да проси неку покрштеницу исприебијао је тешком топузином, у бесу, говорећи: Којекуде, по гушиш те! Ја сам

и то да је мотрио и на морале својих војника. По заузимању Београда забранио им је везе са Туркињама и покрштеницима, које је настојао да раздели обласним стајешинама. А, војника који му је дошао у Тополу да проси неку покрштеницу исприебијао је тешком топузином, у бесу, говорећи: Којекуде, по гушиш те! Ја сам

и то да је мотрио и на морале својих војника. По заузимању Београда забранио им је везе са Туркињама и покрштеницима, које је настојао да раздели обласним стајешинама. А, војника који му је дошао у Тополу да проси неку покрштеницу исприебијао је тешком топузином, у бесу, говорећи: Којекуде, по гушиш те! Ја сам

и то да је мотрио и на морале својих војника. По заузимању Београда забранио им је везе са Туркињама и покрштеницима, које је настојао да раздели обласним стајешинама. А, војника који му је дошао у Тополу да проси неку покрштеницу исприебијао је тешком топузином, у бесу, говорећи: Којекуде, по гушиш те! Ја сам

и то да је мотрио и на морале својих војника. По заузимању Београда забранио им је везе са Туркињама и покрштеницима, које је настојао да раздели обласним стајешинама. А, војника који му је дошао у Тополу да проси неку покрштеницу исприебијао је тешком топузином, у бесу, говорећи: Којекуде, по гушиш те! Ја сам

и то да је мотрио и на морале својих војника. По заузимању Београда забранио им је везе са Туркињама и покрштеницима, које је настојао да раздели обласним стајешинама. А, војника који му је дошао у Тополу да проси неку покрштеницу исприебијао је тешком топузином, у бесу, говорећи: Којекуде, по гушиш те! Ја сам

и то да је мотрио и на морале својих војника. По заузимању Београда забранио им је везе са Туркињама и покрштеницима, које је настојао да раздели обласним стајешинама. А, војника који му је дошао у Тополу да проси неку покрштеницу исприебијао је тешком топузином, у бесу, говорећи: Којекуде, по гушиш те! Ја сам

и то да је мотрио и на морале својих војника. По заузимању Београда забранио им је везе са Туркињама и покрштеницима, које је настојао да раздели обласним стајешинама. А, војника који му је дошао у Тополу да проси неку покрштеницу исприебијао је тешком топузином, у бесу, говорећи: Којекуде, по гушиш те! Ја сам

и то да је мотрио и на морале својих војника. По заузимању Београда забранио им је везе са Туркињама и покрштеницима, које је настојао да раздели обласним стајешинама. А, војника који му је дошао у Тополу да проси неку покрштеницу исприебијао је тешком топузином, у бесу, говорећи: Којекуде, по гушиш те! Ја сам

и то да је мотрио и на морале својих војника. По заузимању Београда забранио им је

Матавуљ изблиза

(Др Голуб Добрашиновић: Симо Матавуљ, монографија,
Библиотека Града Београда и Читоја штампа,
Београд, 2003)

Жаш познати књижевни историчар др Голуб Добрашиновић у монографији о Симо Матавуљу још једном је исказао своју ерудицију у познавању наше књижевне баштине. И овде је, по свом обичају, пришао датој материји с дужним поштовањем чињенице и крајњом оданошћу њивом дубоком значењу. Оне светле и у овој монографији посебним сјајем. Изван тих чињеница, аутор монографије с опрезом, скрто, удеља своје мисли само на оним местима где недостају лексички везови, који осмишљавају укупност података. И клони се оцена и коментара и свега оног што не дозвољавају стандардне праве монографије.

Живот Симе Матавуља је врло занимљив, готово буран, а што нам је Голуб Добрашиновић дочарао прелепом синтаксом, на маестралан начин, па се ова биографија чита као пустоловин роман. Ово је сте роман, изтакан на златном разбоју имагинације тврдог заговорника историјске грађе, провереног истраживача и тумача наше књижевне прошlosti. Симо Матавуљ је фолклорна личност, обдарена свачим, што је чини бizarном и занимљивом у сваком погледу, па се тако пружила прилика да се акрибија нашег монографа опроба на свим финесама портретисања датог лика. Портрет славног Далматинца ретко измиче овом ретушу. Прича почиње у Шибенику, родном месту Матавуља. Потребно је описано време и животне прилике у њему, кад је мали Симеон „од Матавуља“ почео да осваја свет. Учио је школе у родном месту, у Задру, у манастиру Крки, и као учитељ бивао у местица Приморја, Буковицу, Равних Котара, Херцег Новог. Учио друге и учио од других. Поливалентна личност, Матавуљ, истовремено, увијајући народну лексику у местица где је службовао, учи стране језике (италијански, француски, руски) и богати своју личност, тако да је у свом добу био, какву, најобразованiji српски писац. Иако је био пустопашан, боем, козер, кафански човек, ипак је успео да

уради много и на књижевном и на личном плану. Боравећи на Цетињу, на двору кнеза Николе, у својству професора и секретара, написао је прве успеле приповетке и роман *Ускок*. Одлазио је с Цетињем у Србију (професор у Зајечару) и враћао се у њега. Из тог града ишао је у Париз (превое три месеца) и у Милано, као пратилац синова црногорских главара, одређених да изуче високе школе. Друштво се и ломато по црногорским бријама с Лазом Костићем и храбро улазио у распре са господарем Црне Горе кнезом Николом. Тек кад је коначно прешао у Србију, у Београд, Сима се озбиљно посветио књижевном раду и написао најбоља дела. Ту је нашао своју природну средину, друштво књижевника, боема, интелектуалне елите. Друштво се са Јанком Веселиновићем, Милованом Глишићем, Рајођем Домановићем, Матошем, Браниславом Нушићем и другима. Изабран је за председника Књижевног друштва и за члана Краљевске академије наука. Бавио се професорском све док није постао славан и док се није bogato oženio. Пред крај живота путовао је по свету, посетио многе европске земље и престонице (Атина, Истанбул, Ница, Рим, Венеција, Напуљ) и тако утемељио своју ерудицију. Џаскао је с многим европским писцима на њивовим језицима, па је чувена анегдота да је успео најсмејати шалама и Анатола Франса, каснијег француског нобеловца и академика. Умро је Симо у Београду, на улици, на Стамбол-капији, као последњи витез наше литературе 19. века.

Монографија о Симо Матавуљу, аутора Голуба Добрашиновића, образац је ову врсту књижевно-историјског дела. Стил је сведен, економичан, прецизан, тачан у идентификацији мисли и појмова, андриjevski мериторан у приповедању о једној антологијској личности. Ово је добра књига, потребна, из пера релевантног аутора, која сведочи о животу и делу једног од корифеја наше књижевности.

Никола ДЕВУРА

Челници Универзитета

Ректори Лицеја, Велике школе и Универзитета у Београду 1838–2005, Универзитет у Београду и Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2005.

Јанко Шафарик, Емилијан Јосимовић, Јосиф Панчић, Јован Жујовић, Коста Главинић, Јован Цвијић, Марко Т. Леко, нису имена неких београдских улица, како би неки на првом поглед помислио, већ су то само неки од познатијих и виђенијих људи свог доба који су били ректори Лицеја и Велике школе од 1838. до 1905. године када она прераста у Универзитет у Београду. Тим људима, горостасима наше науке, као и ректорима Универзитета у Београду од 1905. до 2005. године посвећена је књига *Ректори Лицеја, Велике школе и Универзитета у Београду од 1838. до 2005.* године у издању Универзитета у Београду и Завода за уџбенике и наставна средства.

Ово је, заправо, друго допуњено издање књиге *Ректори Лицеја, Велике школе и Универзитета у Београду од 1838. до 1988.* које је издат поводом обележавања 150 година постојања и рада Универзитета у Београду. Намера саставља тада је била да се на један начин одује целним људима највише школ-

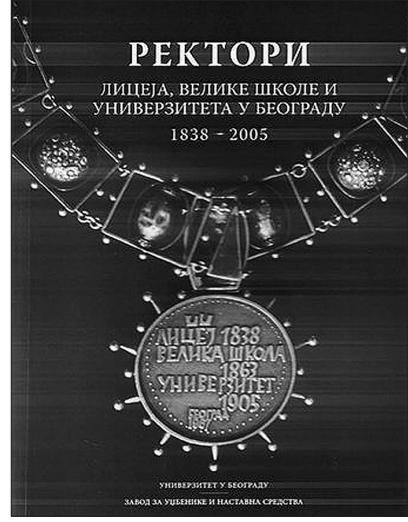
ске установе код нас. Представљено је свих 58 ректора, хронолошким редом, кроз мале биографске и библиографске скице које могу послужити за даљи истраживачки рад.

Друго, допуњено издање, рукојећно истим методом, издато је поводом 100-годишњице првог српског Закона о Универзитету и садржи податке за још шест ректора који су били на челу ове високообразовне научне институције у периоду од 1988. до 2005. године. Ректори су дали печат научном, културном и просветном препороду српског друштва током 167 година. Својим деловањем у бурним и смутним временима успели су да сачувaju аутономију Универзитета и избегну дневнополитички утицај сврставајући се увек на страну науке и просперитета. Многи су изазви и проблеми са којима се Универзитет сусреће, од материјалног стања до одлива младих веома образованих људи у иностранство, у потрази за бољим условима рада.

Књига *Ректори Лицеја, Велике школе и Универзитета у Београду од 1838. до 2005.* године подстиће јавност на то како су наши претци успевали да Универзитет уврсте и одржавају на европској академској заједници, или ће бити и путоказ садашњим генерацијама како да поврате место које су заузимали у Европи, а то се може постићи само радом.

Поменута књига је илустрована портретима, фотографијама и факсимилима потписа ректора, а штампана је у тиражу од 600 примерака.

К. ГРАНАТА-САВИЋ

ПРИМЕР КАКО СЕ КЊИГОМ НАДИЛАЗИ ЗАБОРАВ

Нико као Трнавци

Србији има 11 Трнава, а од тога две Горње и исто толико Доњих. Али, само је једна Трнава далеко одмакла – не само од својих имењака, већ и од многих других, некада напредних, села у Србији. Некада се о томе више бринуло.

Трнава поред Чачка, и поред богате издавачке делатности, само ове године објавила је две књиге које привлаче нашу пажњу: др Ранко Симовић, књижевник, написао је *Краткту историју Завичајног друштва Трнава (ког Чачка) у Београду, 1818–2006.*

Појавило се и 32. број *Вреда* (нова серија) којим се обележава 25 година Завичајног друштва (главни и одговарни уредник др Станоје Мандић, уредник др Радомира Станића).

Тако је Трнава, чачанска, показала и доказала свима шта је могуће када се људи окуне, договоре и својски приону на поасо.

Трнавци су желели и успели да свetuју представе све податке о селу, почев од географског положаја до приказа школских, задружних и свих других тема од значаја за историју села. А да су у томе успели, поново дознајемо из пера др Ранка Симовића, једног од највреднијих Трнаваца, који је деценције провео у мукотрпном послу: да се пронађу посленици пера и да све то кажу својим речима и својим доказима, па су тако постали и уверљиви и убедљиви.

А Завичајно друштво Трнаваца код Чачка постоји од 16. фебруара 1981. године, обележен је у године у годину све запаженије резултате. У то се поново лако уверавамо код листа 288 страница ове књиге која ће бити од велике користи не само ученицима у сеоској школи већ и многобройним стручњацима: инжењерима пољoprivredne, педагозима, психолозима, социологима, медицинским историјом.

радницима, а посебно прегаоцима који село добро познају и жеље да му помогну.

У томе су и успели, па из ове кратке историје дознајемо ко су били први иницијатори за окупљања и договоре који су уследили. Отуда Трнавци бележе имена: Војислав Јекић, Михаило Симовић, Вукосав Јакшић, Дана Радосављевић (рођена Вукосављевић), Вељко Марковић, Драга Радосављевић (рођена Суботић) и остали редом све до Јована Станића и Радомира Станића.

А онда је уследило драгарско вече и акције, једна по једна. Трнавци су тако обележили 100 година своје школе, јубилеј задругарства, Хади-Проданову буну... Стизали су да се окуне у што већем броју (према списковима, друштво има 211 чланова).

Трнава, чачанска, показала и доказала свима шта је могуће када се људи окуне, договоре и својски приону на поасо. Трнавци су желели и успели да свetuју представе све податке о селу, почев од географског положаја до приказа школских, задружних и свих других тема од значаја за историју села. А да су у томе успели, поново дознајемо из пера др Ранка Симовића, једног од највреднијих Трнаваца, који је деценције провео у мукотрпном послу: да се пронађу посленици пера и да све то кажу својим речима и својим доказима, па су тако постали и уверљиви и убедљиви.

А Завичајно друштво Трнаваца код Чачка постоји од 16. фебруара 1981. године, обележен је у године у годину све запаженије резултате. У то се поново лако уверавамо код листа 288 страница ове књиге која ће бити од велике користи не само ученицима у сеоској школи већ и многобройним стручњацима: инжењерима пољoprivredne, педагозима, психолозима, социологима, медицинским историјом.

Почев од првог председника Друштва 1981–1982. Михаила Симовића, дипломирани правник, па до др Станоја Мандића, дипломирани економисте, који је председник од 2003. године, књига садржи доста фотографија, комплетну библиографију објављених књига и тако представља хронику какву би многа села пожелела.

Трене нашу пажњу ликови др Радомира Станића, Драге Радосављевића и Јована Станића (који је консултант), али свакако и др Ранка Симовића, уредника овог друштва. За издавача, Друштво Трнавца, књигу потpisuje др Станоје Мандић.

О другој књизи, часопису *Вреда*, може се такође говорити с великим поштовањем уложеног труда да се на 300 страница каже оно што је у овом тренутку ваљало сачувати од заборава. Вред прати све што се у Трнави догађа, па о томе објављује прилоге. Овом приликом посебно истичемо јубиларна подсећања на великане као што су били др Радомир Станић, игумен Пајсије, приче о Чубрићима из пера Радована Маринковића. Да се не помисли да се брине само о пречима, доказује рубрика *Успеши поштотици Трнаве*, на коју се складно надовезује *Литерални прилог*. Ту је још доста песама, приказа књига, песама за децу *Бачки купак*. Трнавци су објавили шта су о њима до сада писали други аутори, тако да се може стећи пуну ведостојна оцена Трнавца у прошlosti и у наше време.

На крају, само речи из наслова: КО ЂЕ КАО ТРНВАЦИ – ЧАЧАНСКИ! Леп пример за многе друге који могу да покушају, а успеће само ако буду знали како се то ради. Трнавци служе као драгоцен пример каквих је у наше време веома мало. Отуда све честите за пример који вреди следити.

Мил. П. ЂОКОВИЋ

Прва биографија Душана Силног

Божидар Ферјанчић и Сима Ћирковић: Стефан Душан, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2005.

Трва књига у новоустановљеној библиотеци Завода за уџбенике и наставна средства „Биографије“ јесте Стефан Душан, Божидара Ферјанчића и Симе Ћирковића, која је писана двадесетак година, од настанка идеје па до реализације. Мото библиотеке, али и дела Стефана Душана јесу његове речи: „Сву ћу, дакле, истину изрећи, живота мојега дела“.

Стефан Душан, несумњиво једна од најзначајнијих личности целокупне наше историје, један је од знаменитих Срба који до сада нису имали биографију и монографију. Циљ библиотеке „Биографије“ је да исправи ту неправду која се већим делом односи на личности средњег века. Као што је познато, биографије не почињу са завршавајућима једнога века, већ прате њену утицај на генерације. Јаке личности, које су и предмет ове библиотеке, имају дубоке корене који одређују не само њихову судбину већ имају утицај и на наредна десетка година. И раније је биле покушаје да се покрену спличне библиотеке, али су оне биле кратког даха, због незанетованих читалачке публике и сувише академског приступа аутора. Дела библиотеке „Биографије“ најчешћа су најширем читалачком кругу.

У научној литератури нема монографије о животу и делу Стефана Душана, већ мноштво мањих прилога, па је за ауторе то био још већи изазов. Изданак светог корена, Млади краљ, Цар и поданци, Законодавац, Од краља Стефана до Душана Силног, наслови су поглавља која представљају и све оно ш

Београд, на обалама две велике рене Саве и Дунава, оданије изузетно повољно клима

ПРОУЧАВАЊА КАРАКТЕРИСТИКА КЛИМЕ У СРБИЈИ

Шта нам небо поручује

Уколико је једна земља по климатским потенцијалима различита, то је и њено бојаиство веће. У овом контексту је клима Србије првиј божји дар

Жови погледи на нашу климу. Климатске карактеристике Београда и његовог амбијента. Због чега Србија има квалиитетнији климу од неких земаља Европе? Шта знајмо о клими Србије? Како би већина грађана на ово питање одговорила? Вероватно само онолико колико су запамтили из уџбеника или прочитали у енциклопедијама. Дакле, одговор да је наша клима умерено-континентална, средњоевропска, са правилно избалансираним свим годишњим добима, није довољан, чак је и превазиђен појам климе овог подручја. О томе разговарамо са Чаславом Станојевићем, истакнутим метеорологом Хидрометеоролошког завода Србије.

- Клими земље од најмањих па до најширих њених подручја, научно се прилази на друкчији, нов начин. Пример могу бити велики градови међу којима је и Београд. Све је очигледније да у њима постоји само два годишња доба, зима и лето а да пролеће и јесени готово нема. Урбане средине, негде мање а негде више, могу утицати на измене појединих климатских елемената. Због тога, и код нас и у свету, све је присутније изучавање утицаја градова на климу.

■ Шта све стага у климу некој подручју?

- У климу најпре спада комплетан биљни покривач. Шуме, ливаде, пољопривредни ресурси, водени потенцијали (реке, речице, језера), затим режим обновљених енергетских извора, сунца и ветра, квалитет ваздуха, као и комплетно научно дефинисање планина, котлина и низија. Секундарни показатељи климе су рудна богатства и подземни извори чисте воде. Сада се клима описује као највеће и најзначајније богатство неког места, регије или државе. Уколико је једна земља по својим климатским потенцијалима различита, то је и њено богатство веће. У овом контексту, клима Србије је првиј дар Створитеља.

■ Шта бисте конкретно изнели о клими Србије?

- Под нашим поднебљем, ако изузмемо веће градове, у уралним срединама којима Србија обилује, и даље су правилно изражена сва четири годишња доба. Пример је прошла, 2005. година: зима је била умерено хладна са доста снежних падавина, пролеће са бујном вегетацијом, а лето уз честе пљускове и грмљавине и јесен умерено топла са продуженим михољским летом. Касне јесење кишом омогућило је да наше електране буду у пуном погону. Србија се одликује веома различитим климатским потенцијалом на релативно малом географском подручју. Она је земља са великим природним богатством, по неким параметрима богатија је и од појединих земаља које су по свом пространству знатно веће од ње. Бање су посебна вредност климатских капацитета Србије. Познатих и мање познатих бања има више десетина. Почек је Палић на северу, Пролом и Врањске бање на југу, Ковиљаче на западу, до Сокобање на истоку, која је чувена по лековитим водама и изузетно чистом ваздуху. На оближњем Озрену налазе се лечилишта за плућне и очне болести.

■ Због чега Србија има квалиитетнију климу од неких земаља Европе?

- На пример, Италија као велика држава, а знатно је сиромашнија од Србије подземним минералним и чистим водама. Ми имамо квалитетне изворе воде, а на простору Метохије постоји најквалитетнија вода у Европи. Исти је случај и са нашим обрадивим површинама. Овде не може доћи до глаји услед евентуалне суше, поплава, канопролећних мразева, јер ове непогоде никада не погађају целу територију Србије. Али, ако би нека од поменутих пошасти погодила, на пример, Мађарску, земљу са уравнотеженим климатским потенцијалом, то би могло бити погубно за читаво њено подручје. Неке земље са неповољним климатским потенцијалом, као што је на пример Холандија, бране се техничким средствима, изградњом канале и одбрамбених насипа.

■ Које све климатске различитости има Србија и какав је значај Копаоника?

- Србија је по климатској различитости јединствена јер поред многих висова има и низију Војводину, која у склопу са орографском средином у окружењу Србије утиче на трансформацију ваздушних маса и климе, посебно преко утицаја са Карпата. У последње време мења се теза о Војводини као житници наше земље. На њеним подножјима углавном је засејана храна за потребе сточарства, ратарске културе, индустријског и лековитог биља. Остатак Србије је у брдима и планинама испресецаним долинама, котлинама и рекама. Копаоник је једна од веома значајних планина са посебним утицајем на климу наше земље. Налази се у центру Србије. Пружа се од југа према северу. Познато је да својим масивом и положајем Копаоник доприноси утицају медитеранских струјања ка западном подручју наше земље. Зато је западно подручје Србије влажније, са више падавина и богатом вегетацијом. Источни део од Копаоника је сувљи са нешто мање падавина, али знатно сувчанији. Иако је на западној страни снег обимнији, при првом ујажају брзо се топи, док на источној страни, од Старе планине па јужно до Власине снег се дуже задржава, сувљи је и бољи за зимске спортиве. У поређењу чак и са Швајцарском, земљом у којој је све осмишљено и уредно, Србија је у предности према климатским капацитетима.

■ Прича се да гијломатско особље са службом у Београду, наводно, добија додатак уз плаћу због наших „лоших“ климатских услова. Какве су климатске, односно микроклиматске карактеристике Београда и ближе околине?

- На основу познавања климатских карактеристика Београда одговорно тврдим да у тој прилици нема никакве истине. Напротив, климатске и микроклиматске карактеристике Београда су такве да је у ствари привилегија службовати овде. Пре свега, један од позитивних доказа је и квалитет воде за пиће. Наша престоница припада ретким градовима Европе где се вода може пити из градског водовода без последица по здравље. Ваздух је у највећем делу града чист. Али, постоји неколико „црних“ тачака где се јавља загађење због густог саобраћаја. То је део Дорнола, строги центар града и делови око Железничке станице. Један од проблема нарушавања квалитета микроклиме у центру града јесте утрагивање „сплит“ расхладних система. Издувавање топлог ваздуха из њих загрева околну атмосферу и додатно локално погоршају нарушени квалитет ваздуха у поменутим деловима престонице. Београд има и свој ветар познат као београдска кошава. Долази зими, прдором хладне ваздушне масе из Сибира, преко Карпата, дела Црног мора и Влашке низије. Затим, превојима Хомољских планина и Тердапа слива се у Подунавље и Поморавље као олујни и оркански ветар. Када је праћен леденом кишом направи хаос у саобраћају. Ипак, Београђани су овом ветру захвални, јер им потпуно очисти ваздух. Велики допринос београдској клими даје ушће Саве у Дунав. У његовом средишту је еколошки чисто Ратно острво. Недалеко су аде са песковитим плажама. На око двадесетак километара од главног града пружа се такође еколошки чиста воћарска питомина грочанској подручју и ратарских предела под шумовитом Авalom. Одатле, ка Београду, бређови се нижу да би га рујом ветрова и колом видика окружили: Звездара, Баново брдо, Дедиње, Врачарски плато и други, а преко, уз Дунав, доминира Гардош у Земуну. Калемегдан је познат по најлепшем заласку сунца, док поглед пада према новобеоградској низији и Београдској који се укрушују повољна ваздушна струја на чијем је бређу, још пре Другог светског рата, саграђен санаторијум за плућне болести. Добри познаваоци европских градова кажу да су по амбијенту једино Београд и Лисабон слични, иако су им климатске прилике и географска широта различите – закључује наш саговорник.

Marija TARJEVITIĆ

ИЗ РАДА ОГРАНАКА ВУКОВЕ ЗАДУЖБИНЕ

СКИЦА ЗА ПОРТРЕТ
МИЛУНКЕ МИТИЋ ИЗ НИША

Приљежни
истраживач

Магистар Милунка Митић – професор књижевности, истраживач српске националне литературе, посебно средњовековних текстова, поштовалац духовних традицијских и културних вредности, на иницијативу председника Скупштине Вукове задужбине у Београду академика Дејана Медаковића, тада председника САНУ, била је главни организатор и са сарадницима оснивач Огранка Вукове задужбине у Нишу, 2001. године.

Миљунка Митић

Иначе, са коренима око, некада, царског града Ниша, одрасла на њему, Милунка Митић и духовно и физички остаје верна свом граду, иако је и факултет и постдипломске студије завршила у Београду. Као професор књижевности и српског језика, поред основног рада из струке, покушава и преко других активности да младима, својим ученицима, усмери пажњу на праве вредности и квалитетно размишљање о њима, без обзира на то из којих области биле, или, још шире, из које земље. Па, ипак, иако са поштовањем према духовној прошlostи свог народа, као и других нација, она је у струци приљежно радила и реаговала је тако и у свакој другој ситуацији.

Из бројних промена у наставним програмима, условљених реформама школства, као професор је извлачила максимум могућности да унесе у област свога рада најбитније моменте из српске књижевне историје, упоређујући их, најчешће, са истим или сличним литературним стваралаштвом других народова. Тражени или истичући тако наш књижевни и духовни квалитет, кроз сва покушаје реорганизације образовања, нарочито у средњој школи, остала је до следећа себи: рад и само квалитет рад, који је за њу био закон, као и за њене ученике. Стога је понекад било и разумљиво ћачких негодовања, а покатак и „смешних“ ћачких размишљања. Такав један анегдотски детаљ, кога се професорка изузетно сећа, везан је за једног ученика – омладинског, школског „функционера“, на почетку деведесетих година: „Е, беше ваше, професоре, кад смо морали да учимо. Сад, на новом, то не морамо“, прокоментарисао је ћак, поводом увођења усменог образовања, по шварској реформи школства.

Поред наставних обавеза и оних ван наставе, у школи, њено ангажовање је било и у Културно-просветној заједници града Ниша, где је једно време била и в. д. секретара. А од признања која је добила за ангажовање и рад (било је ту и диплома и захвалница и медаља за рад), њој најдраже одличје била је Златна значка – Културно-просветне заједнице Србије.

Иако је све радила са много елана, са посебном љубавју се бавила и бави се српском средњовековном литературом, нарочито из области поетике стваралаштва житијне књижевности. Из те области је урадила и магистарску тезу *Похвале код првих српских биографа, од светоца Саве и Стевана Првовенчаног (у Житијима св. Симеона)*. Прилизом из методологије писања у овој највећој националној књижевности, изузетно се бавила житијима краљице Јелене (Анжујске) и краља Драгутина, односно, житијима стваралаштвом једног од највећих наших писаца средњег века архиепископа Данила II. Из таквог рада је и књига објављена под насловом *Приче о краљевима српском средњег века*. О карактеру књиге наводимо фрагмент из рецензије академика Мирослава Пантића:

„Ова књига најављује да ће добро доћи широм крајевима, не само онима из редова ученика и стручњака, ни онима који по дужности треба да читају текстове ове врсте, већ и свим другим читаоцима који жеље да се упознају са нашом књижевном прошloшću. Оваква дела нам шту прошloшću не само приближавају, јер је она по многим својим олакама делала и стварала, већ је и отварајују, указују на њену стварне вредности, које су заборављене или занемарене.“

Као учесник стручних и научних скупова у организацији Међународног славистичког центра у Београду, Конгреса слависта, Центра САНУ и Студијске групе за књижевност Филозофског факултета у Нишу, као и других институција, поред већ наведених области њеног интересовања, бави се и питањима старије српске књижевности, чији аутори инспирацију везују за Ниш, где, пре свега, припадају: Стеван Сремац и Јелена Димитријевић.

Са групом сарадника, оснивач Огранка Вукове задужбине у Нишу, чији је председник Управног одбора од оснивања, што овде представљају и на организовању и на реализацији послова у овој нишкој (небуџетској и самосталној) институцији.

Иако су сусрнавачи огранка Задужбине у Нишу угледне институције, Универзитетска библиотека, Народни музеј, Филозофски факултет у Нишу, Правни факултет, затим, градске општине Медијана, Нишка бања и друге, идејност у Огранку је омасовљена младим снагама, како истиче председница Милунка Митић. У оквиру рада Огранка у Нишу, између бројних програмских области (језик, етнокултура, обележавање важнијих датума, као и оних сталних, из наше културне баштине, промоције, итд.), она је посебну пажњу поклонила конкурс за ученике за *Дан обележавања рођења Вука Каракића и Дану светоца Саве*, када се учесници овог послса награђују; то траје од оснивања нишког огранка. Та манифестација, која сваке године има и учеснике из неког другог града у Србији, овог пута је добила спонзорство (у књигама) од Министарства за културу Србије, што представља гест прихватања акције од значаја.

Још једном послу у Огранку Милунка Митић по- клапа дosta пажње и времена, а то је издавачка де- латност. Тежи да запише свако име које је радом по-

казало ангажовање у обележавању и очувању духовних вредности. Тако је у организацији Огранка у Нишу, а са „благословом“ Задужбине из Београда, изашао 2005. зборник *У духу праца*, са избором текстова који су обележили рад Огранка за протекли период. А пре тога, 2004. је, опет у издању Огранка Вукове задужбине, објавила књигу *Приче о краљевима српском средњег века*, начињену од средњовековних српских житијних текстова. Сада припрема зборник беседа о светом Сави и светом Симеону Мироточивом, христоматију, где је беседе о светом Сави било у црквенoj организацији (ваше од десет година), а о светом Симеону, пет година, у организацији Огранка Вукове задужбине из Ниша, заправо од када огранак

У НИШУ, ТОРОНТУ, ГАЈДОБРИ, БАВАНИШТУ И ЧАЧКУ

Нови Огранак
у Торонту

Ставнича скупштина Огранка Вукове задужбине одржана је у Торонту 27. јануара 2006. године, у оквиру свечане академије посвећене Св. Сави, у препуној сали књижаре „Србица“. Програм „Прича о Св. Сави“ извели су ученици Српске школе др Батурана, приказавши разноврсна умеша: литерарно, рецитаторско, драмско и музичко. Свечану академију отворио је професор др Радомир Батуран беседом у којој је истакао значај Српске школе за учење српског језика и писма, за упознавање националне историје, културе и традиције, без чега се губи национални идентитет у дијаспори.

Као и Српска школа др Батурана, и Огранак Вукове задужбине у Торонту основан је у оквиру Српске националне академије у Канади (СНА), некада најпрестижније српске организације, која сада ново оживљава рад. Оснивачку скупштину је по-здравио председник СНА инжењер Драгомир - Ко-ча Радојковић, пожелео успех у раду и обећао помоћ и сарадњу у оквиру СНА. Присутни су били још претходни председник СНА адвокат Никола Пашић, конзуљ Горан Савић, бројни књижевници и уметници, као и ћачки родитељи.

Пошто је усвојен Правилник о начину организовања и рада Огранка, изабрани су органи Огранка. За председника Скупштине Огранка изабран је сликар Ђуро Љубарда, заменик председника писник Ранко Радојковић. У Управни одбор изабрани су: књижевник Бранко Бубал за председника, др Радован Бањанац за заменика председника, и за чланове: др Живка Перић, инж. Никола Трифуновић и писник Милан Јанковић. У најзорни одбор изабрани су: др Радомир Батуран професор, за председника, Ивана Лукић, филолог, за заменика председника, и Јелена Телетиновић, етнолог, за члана.

Програмски циљеви Огранка су подударни са већим делом програмских циљева СНА, па се предвиђају разноврсне заједничке акције. У првом реду је повећавање броја ученика у српским школама, и оснивање Завичајне летње школе у матици Србији (у организацији Вукове задужбине у Београду). Предвиђа се сарадња са осталим нашим удружењима, сарадња са Катедром за славистику Универзитета у Торонту, сарадња са словенским и другим народима и допринос стварању препознатљивог српског идентитета у канадском мултикултуралном друштву. Зависно од финансијских средстава, обновиће се издавачка делатност СНА и покренути друге значајне активности. Управни одбор ће размотрити разноврсне програмске замисли и идеје и направити план рада за 2006. годину. Прво ће почети са радом Вукова трибине у Књижари „Србица“ где је већ резервисан термин у марту. Наравно, предуслов за успешан рад је омасовљавање чланства у СНА и у Огранку Вукове задужбине, што у овдашњим околностима није лако постизи.

Др Радован БАЊАНАЦ

Шест деценија
од досељавања

Ставнича доследно програм, Огранак Вукове задужбине у Гајдобрима, шеснаест децембра 2005. године припремио је значајно јубиларно вече – свечану академију посвећену шездесет години од досељавања.

Када смо у Огранку Вукове задужбине размишљали како да припремимо програм обележавања шездесете годишњице нашег досељавања у Гајдобрима, дакле, да ли да говоримо језиком историчара или да се окренемо нашој стварности и користимо лична искуства и доживљаје најстаријих, непосредних учесника себе, без много двоумљења одлучили смо са ово друго и отуда назив наше академије „Шесет година да смо обе дошли“. Захвалност за ове речи, изговорене језиком којим се и данас говори у Херцеговини, а посебно га користе старији, дугујемо нашем суграђанину Мирку Кљакићу који их је изговорио и унучи Мирјана а она их дословно забележила. Иако је ближе деведесето него осамдесето године, овај добродржени старац добро памти себу и догађаје око ње.

Вредно је забележити још једну Миркову реченицу: „Свуде сам био и свашта сам радио, историју јој имо пријат да сте шије, назад петнаесет година“. Ово су опомињуће речи које говоре о времену у коме су изгубљене драгоцене приче из народног живота, али су и речи које подстичу на непрекидну активност у сакупљању и чувању од заборава свега што чини нашу народну баштину. Ми у Огранку Вукове задужбине предано смо се посветили том послу у коме учествују и наши суграђани и ја им овом приликом захваљујем на тој сарадњи.

Историја, на коју се позива наш Мирко, ми пише смо данас. Колонизација јесте наша историја, њен веома сложен и, за сваки народ који се сели, у многочим судбиносни део о чему уважени професор универзитета доктор Никола Гаћеша у својој књизи *Аграрна реформа и колонизација у Југославији 1945–1948.* каже: „Извођење аграрне реформе и колонизације представља један од најсложенијих друштвено-економских проблема пред којима се наша наша народна власт непосредно по ослобођењу земље“. Ја ћу о колонизацији речи само неколико историјске чињенице. Правно-политички послови за припрему колонизације извршени су за само неколико месеца пре доласка првих колониста у Војводину. Народна власт је морала да убрза радове, пре свега да би доказала своје чврсте намере у аграрној политици и да би што пре покренула предну активност на имањима у Војводини која су напустиле бројне немачке породице.

И поред тога што су првенима за себу имале по-родице инвалида и бораца НОР 1941–1943, за колонизацију се пријављивало много више породица од предвиђених квота тако да је „настало просто једно

отимање за одлазак у Војводину. Хоће да иду и они који имају услове и они који их немају“ (Н. Г.). Наравно, овде је реч о тежњи народа из брдско-планинских подручја, где се тешко живело, да се насеље на плодно војвођанско земљиште.

Процес прилагођавања новим условима живота био је мукотрпан и веома dug. Многе породице, не могавши да се привину на нову средину, вратиле су се у стари завичај. Дакле, сасвим кратко речено, у тој великој послератној сеоби, народ је поднео веома велики терет, почев од дугог и неусловног транспорта, слабе исхране, испрљајућих радионактивности у Војводину, па све до коначног навикивања на нови начин живљења и рада на војвођанским равним просторима.

Ето, то је једно давно време у које ћемо се вечерас, макар у неколико минута, вратити. У то време одвешће нас учесници вечеरашњег програма:

Црквени хор „Св. Јован Крститељ“ из Бачке Паланке, диригент Снежана Жујић, српско КПД „Прострјета“ из Невесиња – ганга, мушка певачка група „Звуци Подгрмече“ из Младенова – ојачка, КУД „Благоје Павровић“ из Гајдобра – изворна певачка група под вођством Весне Самарџић и игре из завичаја, познати војвођански гајдаш Максим Мудрић – мелос новог завичаја, казивачи текстова Јелена Ковачевић, Дарко Башковић, Милош Тишинић. Сви они потрудиће се да нам ово вече буде угодно.

Ово јубиларно вече приредили смо уз материјалну помоћ савета месне заједнице, Основне школе „Алекса Шантић“ и уметничке ливнице „Вождовац“ браће Јеремија из Београда.

Хвалим на овој помоћи.

Сценарио за ову јубиларну годишњицу урађен је на основама народне традиције (језика, етномузике, игре) и по казивању Мирка Кљакића које је забележила Мирјана Кљакић. Кратке текстове о музичком делу написао је Ратко Шутић, а сценарио је, на један оригинал начин, склопљен у самом Огранку. Узврсне казиваче текстова и добро одabrane фолклорне елементе, академија је, у уметничком погледу, била једно вече које ће се дуго памтити.

Четири дела јединственог пројекта

У овој години академија није једини догађај којим је Огранак обележио годишњицу досељавања. Она је, у ствари, завршна манифестација и једна од четири подједнако значајна дела једног пројекта који је остварен у 2005. години. Посебну пажњу читалаца привукла је публикација у издању Огранка Вукове задужбине у Гајдобрима под називом „Два завичаја“. Ово издање део је програмске активности и трећи наслов за непуну годину и по дана, чиме Огранак успешно наставља издавачку делатност. Назив публикације симболично означава себу и представља документ о том догађају; штампана је на преко две стотине страница текста и илустрација. У њој су подаци о свим досељеницима 1945. године – укупно 538 породица и 3185 насељеника. Сва имена и презимена сврстана су по редоследу улица и кућних бројева, врло прегледно унесена и, уз азбучни преглед породица досељеника, свако може лако да нађе податке о својима. У књизи су објављена четири казивања о колонизацији – Мирка Кљакића, Милована Башковића, Милутине Спрема и Ђорђа Пејака, илустрована је фотографијама са великом изложбом, фотографија под називом „Лице народа“. Ово је трећи значајни део пројекта који је изазвао велики интересовање. Изложба је отворена у великом холу дома културе, на њој је приказано више од 120 фотографија – личних и групних портрета, фотографија о раду, школовању, образовању одраслих, културном и спорском животу. Посебна група фотографија приказује досељавање и прве године живота у новој средини, а све остале још и десетак година после себе. Многе су избледеле и пожутеле, али, по ономе што казују, оне зраче свежином, а све скупно драгоценца су сведочанство о једном давном времену и трајан споменик о себи, тешком раду и поратном животу. Одабрана су из великих породичних колекција, стручно су припремљене и складно груписане те као право су лице народа, а много посетиоце вратиле су у доба њихове младости, свадбених весеља, ударничких радова, игранки и других друштвених догађања. Аутор изложбе – Ратко Шутић.

Изложбу је, као сарадник, отворио Милован Т. Башковић.

Чедомир Милојковићу на спомен – део је пројекта који је уприличен откривањем спомен-плоче овом неуморном просветитељу и васпитачу на згради Основне школе „Алекса Шантић“ у Гајдобрима. Тим поводом директор ове школе Јадранка Вукановић рекла је: „Чедомир Милојковић рођен је у селу Милошеву крај Јагодине 28. марта 1914. године. Његов отац, учесник Црногорске битке, носилац Карађорђеве звезде са златним мачевима, умро је од рана заобичајеног у тој великој српској ратној епопеји, а потом умирује једна за другом, и његова мајка и једини сестра. Уместо да га та лична трагедија сасвим сломи, она га оснажила и охрабрила да се у животу увек држи принципа људског, несебичног и солидарног односа према другима. Те врлине биће, ван сваке сумње, утраћене и у његов педагошки рад. Био је међу онима који су дочекали досељенике у Гајдобрима и помогли им да савлађују проблеме адаптације у новој животној средини, која се у свим видовима разликова од њиховог првобитног завичаја. Једва можемо и наслити колико је снаге требало да се, речимо, огромна маса ученика, од којих су многи већ одавно прерасли основношколски узраст, усерили одговарајућим педагошким поступцима да предано и савесно учествују на наставном процесу. Успех у том подухвату је мерило његове вредности и као човека и као педагога. Мерило тог успеха је и наша свест о потреби да се његов допринос средиши у којој живимо трајно обележи. Из тог разлога, данас откривамо ову спомен-плочу на школи која је била друга кућа, и коју је водио као близни домаћин, а кроз чије учионице прошли десетине генерација његових ученика“.

Овим великим пројектом, свечаном академијом, Огранак у Гајдобрима успешно је завршио прошлу

Задужбинари Вукове задужбине (73)

БЕОГРАД

Љубица, рођ. Марић и Драгиша Јоковић (велики добротвори), пензионери из Београда, у спомен и захвалност поч. стрицу Гроздимиру М. Марићу из Београда

СОМБОР

Стојан Бербер и Мара Кнечевић

СЛОВЕНИЈА

Милан Каракић
Драган Лојаница
Емил Поповић, велики добротвор, у спомен тасту Милану и таши Олги Поповић из Мара-дика
Станко Кораб Вучковић, добротвор, за срећање на први април

НИШ

Александар Николић

Радослав Узелац
Станислав Хајдић
Винко Шкрјанц (Гросупље)

ЦЕЉЕ
Катарина Крамбергер

ШКОФЈА ЛОКА
Милан Колаковић

ФРАНЦУСКА

ПАРИЗ
Ненад Хрисафовић, у спомен мајци Деси и теткама Заги, Мили и Дивни, поводом годишњица њихове смрти

годину и један добар део свог дугорочног програма. Оно што нас уверава у даље успехе јесте општа подршка становништва и, практично, све веће учешће људи који својим казивањима обогаћују садржаје нашег издања *Изворник* или брижно сакупљају вредну грађу која се може сврстати у нашу Богату народну баштину.

Митар ШУТИЋ

Конкурс у
Баваништу

Yериоду од 24. до 27. маја ове године, у Баваништу ће се, по пети пут, одржати манифестација „Дани Ћирилице“. Организатор манифестације је: Огранак Вукове задужбине у Баваништу, КУД „Жарко Зрењанин“ и Дом културе Баваниште, у сарадњи са ОШ „Бора Радић“, црквеном одбором и другим људима добре воље.

Организатор је, и ове године, поред конкурса за најуспешнију литерарну радњу и најбољи споменик, али и првог наградног пријема, који је организатор манифестације. Организатор манифестације је: Огранак Вукове задужбине у Баваништу, КУД „Жарко Зрењанин“ и Дом културе Баваниште, у сарадњи са ОШ „Бора Радић“, црквеном одбором и другим људима добре воље.

Жеља организатор

РАСПРОДАТА ДАНИЦА ЗА 2006, НАЈТИРАЖНИЈА КЊИГА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Припрема се нова за 2007.

Због све већег интересовања читалаца за српски народни илустровани календар, начињен јој уледу на Вукову бечку Даницу, главни уредник др Миодраг Матицки најављује повећање штапажа како би се изашло у сусрет свим заинтересованим

Даница Вукове задужбине за 2007. годину, четрнаесто годиште по реду овог српског народног илустрованог календара начињеног по угледу на Вукову бечку **Даницу**, биће тематски посвећена утврђивању српског културолошког националног програма за 21. век. О томе пишу: Дејан Медаковић, Љиљана Шоп, Гојко Тешчић, Миодраг Матицки... О културолошком националном програму у прошlostи пишу Брана Димитриjević („Батут – учитељ опстанка“), Небојша Дамјановић („Реаговање милетићеваца на градове задобијене без пушке“), Јован Недић („Браћа Кашанин из Белог Манастира“), Мошо Одаловић („Лисната Ћирилица“)...

У сталним рубрикама нађи ће се још четрдесетак прилога. Биће обележене годишњице прве књиге српских народних пословица Јована Мушкијевића (1787–1807–2007), наставиће се објављивање библијских пословици изрека (2), пружиће се преглед свих народних пословица о новци. Следе прилози о посети књаза Милоша султану Мехмеду II, о задужбини Борђу Вајферту, о животу Борђа Шагића (Фишера), првог Србина Американца, о првом ноћном лету у историји ваздухопловства (Панчево), о првој опери у нас изведеној у београдској цамији, приче о речима Милке Ивић и Драгана Мршевића, о српским народним јелима у Босни и Херцеговини, о биткама вођеним у Устанку 1807. године, Шаљицам, Летопис 21. века и тако даље.

Даница ће бити објављена у тврdom повезу, ћирилицом и биће бројом илустрована.

Главни и одговорни уредник др Миодраг Матицки.

Уредници Нада Милошевић-Ђорђевић, дописни члан САНУ, и др Миодраг Матицки.

Претплатна цена **Данице** за 2007. годину је 800 динара и увећава се за поштанске трошкове који износе 30 динара по једном примерку. За иностранство осам евра, односно 15 евра са поштanskim трошковима.

Уплате можете извршити на жиро-рачуун Вукове задужбине број **205-8530-09**. Молимо вас да по извршеној уплати јавите пуно име и презиме, адресу и занимање, како би били тачно штампани у прегледу пренумераната.

Претплатна цена важи до краја октобра 2006. године.

Даница за 2006, тематски посвећена Београду, распродата је. Ограничен број преосталих примерака намењен је задужбинарима.

Миодраг МАТИЦКИ

У ВУКОВОЈ ЗАДУЖБИНИ МОЖЕТЕ НАБАВИТИ СЛЕДЕЋА ИЗДАЊА:

- календар **Даница** за 1994. годину (цена по примерку 700,00 динара)
- календар **Даница** за 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2002, 2003, 2004. и 2005. годину (цена по примерку 600,00 динара),
- календар **Даница** за 2006. годину (цена по примерку 800,00 динара),
- претплата на календар **Даница** за 2007. годину (претплата по примерку 800,00 динара),
- Фототипско издање **Данице** из 1826. године (цена по примерку: цепно издање 600,00 динара, издање са кутијом 1.500,00 динара),
- Историја рударства у Србији – **Старо српско рударство** – аутори: Сима Ђирковић, Десанка Ковачевић-Којић, Ружа Ђук (цена 800,00 динара),
- Студије о Србима – **Српскохрватска јуначка песма** (Максимилијан Браун), издавачи: Завод за уџбенике и наставна средства, Вукова задужбина и Матица српска (цена 700,00 динара).
- Студије о Србима – **Историја српске књижевности** (Павел Јозеф Шафарик), издавачи: Завод за уџбенике и наставна средства, Вукова задужбина и Матица српска (цена 700 динара)
- **Финансије задужбине, фондација и фондови** (Петар Бојовић), издавачи: Вукова задужбина и Бонарт, Нова Пазова (цена 1.500,00 динара).

Вукова награда професору Марковићу

Милија Културно-просветне заједнице Србије изабрао је 10 појединача, институција и организација као добитнике престижног признања **ВУКОВЕ НАГРАДЕ** за изузетан допринос развоју културе, просвете и науке у Србији и свесрпском културном простору у свету у 2005. години.

Један од лауреата ВУКОВЕ НА-

ГРАДЕ за 2005. годину је и др Петар Ј. Марковић, редовни професор Популарног факултета Универзитета у Београду – познати и признати аграрни економиста и рурални социолог.

Једногласна одлука жирија за избор проф. др Петра Ј. Марковића базирана је на већем броју предлога појединача и институција, међу којима

је основу чинио предлог проф. др **Миладина М. Шеварлића** који је једногласно подржала **Кафедра економике пољoprivrede i тражишица, Научно-наставно веће Институита за агрономију Популарног факултета Универзитета у Београду**.

Професору др. Петру Ј. Марковићу редакција **Задужбине** честита и као сараднику нашег листа.

ДВЕ ЛЕГЕНДЕ О ДЕСПОТУ СТЕФАНОУ ЛАЗАРЕВИЋУ

Кастаљан

Двојио деспот Стефан од Мађара пар нарочито обучених крагуја. Цео дан ловио по Космају, па је и уловио богат: јелен и срндаћ, дивља свиња и лисица. Кад наједном, који се укопао, па ни макац. Узалуд деспот повлачи кајасе; бадава посилни ударом коња, он само рже.

Кад у тај мањ нешто заштупа, па затутња и из трња и пузавице указаше се темељи старог утврђења, кастела, и чује глас:

– Време је! Време је, Деспоте!

Деспот се трже, онда примира коња, па поново слушну. Чујот исте речи:

– Време је!

– Ко си ти што ми на пут стајеш и говориш?

– Ја сам дух краља Драгутина, великог неимара црквеног и усљедик наједног посљедње. Прошли су два века заборава и ево на теби је да из рушевина ваксиреш ову богољубву. Ако ти то не учиниш, нема ко!

– Кад све тако добро знаш, научи ме шта и како да урадим.

– Манастир је био светом Ђорђу посвећен, а светиња се налази са источне стране, испод басамака. Нареди само да сваки верник донесе по један камен и када га буде доволно, сам ће се манастир усправити.

– Кад је тако, прихватам. И онако сам Богу обећао да ћу да саградим и обновим четрдесет манастира, па да се у њих смести четрдесет мученика, све то за четрдесет година живота мага... Године пролазе, а ја још завет нисам остварио.

Људи као да су само чекали Деспотову наредбу да навалише да доносе. И стварно, кроз неколико дана ниче као из траве манастир, налик прећашњем. Онда нареди деспот да се уоколо искричи букова и церова шума и ту сагради трпезарија и конака за монахе и намернике. Пре него што је деспот смислио како да назове ову обновљену богољубву, народ каза да је они већ зову КАСТАЉАН, по оном кастелу и темељима на којима је изникла. Деспот прихвати и после неколико дана оде даље.

Навраћао је народ широм Космаја богу да се моли и одмарала, али и трговци и други намерници, па и сам деспот, када је ишао из престонога Београда до Ресаве и Манастире. Свети Ђорђе кастаљански помагао је свима.

Опет прођоше године и векови и опет манастир Кастаљан порушен лежи. Што не порушише Турци, обруши време. Последњи калуђери поред светиње закопаше преостале реликвије и манастирско звono.

Народ каже: Ко ископа звono, обновиће манастир!

Павловац

Дејући и лепшу ја ћу подићи! – као дечак рекао је Стефан Лазаревић, гледајући како отац његов кнез Лазар гради своју задужбину, Лазарину. Лебдели су му пред очима и примери славних краљева и царева из периода Немањића. Међутим, рано су на његова плећа пали текшчи задаци да би се он сећао ових младаљачких заклетви.

Са Авала дувају дани и ноћник, а Деспот прилекао у хладовину да се мало одмори. Толико је јак сан ухватио, да је уснио вилу и она му у сну шапуће:

– Узалуд градиш задужбину Манастиру у Ресави, кад у њој нећеш отпочинути!

– Шта причаш којешта, вило!

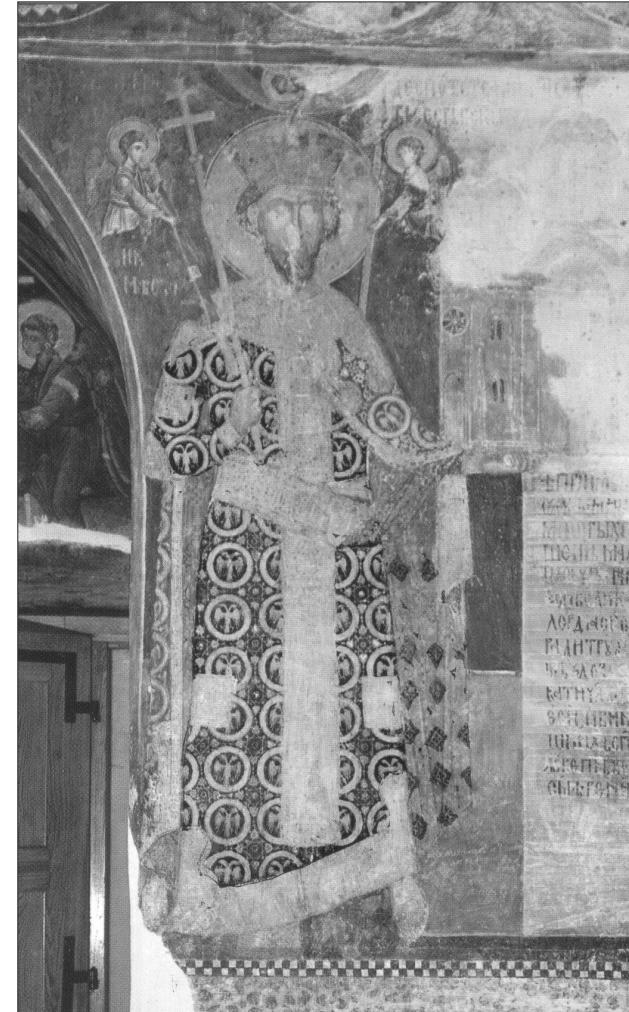
– Веровао, не веровао, истина је: смрт ће те на коњу појодити и одвести у широки свет! Пожури и сагради још неки манастир на путу од Авала до Космаја и Ресаве!

Тргао се из сна Деспот и насејао:

– Санак збори што душа говори! – прошапутао је.

Образовани државник, храбри вitez, дипломата и пешник није баш веровао у снове, но ипак не остале равнодушан. Реши да на том месту подигне манастир. Одредио је надзорника и радови су убрзо почели. Није градио велику богољубву јер богу су милие и скромне.

Једног врелог avgustovskog дана кренуо деспот у лов са властелом, а и да види како радови на новој богољубви напредују, кад пред њега стиже гласник: хитно мора у пре-

стони град је рат између Турске и Мађарске на помолу. Наједном из ведра неба загрми и чу се како чак у Београдском граду удари гром, па се потом смрачи као да је ноћ усилоко. У тај час деспоту наједном позли: паде са коња, а посилни потричи да тражи спас за господара. Куд ће, он крене да најближе манастиру, оном још у скелама, и позове неимара по имену Павле, далеко чувеног видара и зидара. Овај дотри, али деспот увек лежи мртв.

Расплаче се неимар јер је толикима помогао, а сад промеђу најбољима, свом господару, не може дах живота у уста да врати. Стаде горко плакати и нарицати:

– Што тако, господару мој?! Где ти је нестала снага, где је твоја блистава младост, Стефане Високи? Као цвет си процветао и брзо увео! Као сунце засијао и на мањим гласну! Защо, господару мој? Толике манастире још не сазида, толике непријатеље свога народа не победи! Шта ћемо ми, деца твоја, без тебе? Ко да нас чува, ко да нас брани кад непријатељи из сваке шуме само вребају? Где да се сакријемо и куда да побегнемо?! Опет ће тата да овлада и некрст да нас потама...

Једва одвојише ожалошћеног неимара Павла од тела свог господара. Мртвог деспота понесоше пут престонице, али ни у смрти не могаше да нађе мира: сакранише га кришом у оближњем Копорину, са свим знацима владарског достојанства, круном, скимптом и мачем, али и без једне речи записа, а на месту Дрвенглавица поставише скроман споменик од белог венчачког мермера да заварају траг непријатељу. Истовремено упутише гласника са тајном поруком у Зету, да је тамо преда Деспотовом сестрићу и наследнику, Ђурђу Бранковићу, да се овај одмах, у тајности спреми за престо.

Тако се деспоту не даде да вечно отпочине у својој велепојеној задужбини Манастири него у неугледној гробници своје најмање задужбине у Копорину. А Павле сазида манастир, и у њему заувек остале. У спомен на деспотову изненадну смрт и на неимара Павла, овај манастир прозву ПАВЛОВАЦ.

Бранка РАДОВАНОВИЋ

Задужбина

Отворена врата Вукове задужбине

Вукова Задужбина позива вас да јој приступите и да учествујете у остваривању њених програмских задатака и циљева, у духу трајних вредности Вуковог дела.

Установе и предузећа, организације и заједнице које приступе Задужбини и обезбеде улог од четрнаест хиљада (14.000,00) динара постају **сусривачи – задужбинарима**.

Сусривачки улог школа, манастира, културно-уметничких друштава и задужбина је најмање **три хиљаде (3.000,00) динара**.

Појединости који приступе Задужбини и обезбеде једнократно или у ратама износ од најмање шест стотина (600,00) динара постају **сусривачи – задужбинарима**.